Anul IV. No. 33—35 Februarie—Aprilie 1940

Dimândarea

REVISTĂ NAȚIONALĂ DE EDUCAȚIE ȘI CULTURĂ

Director: ION FOTI

SUMARUL:

BUCUREȘTI

Tipografia ziarului „UNIVERSUL", Str. Brezoianu, 23—25. — C. 11061

1940

ABONAMENTE:

Pentru studenţi şi colonişti . .	200	lei pe an
„ particulari	500	„ „ „
„ instituţii	1000	„ „ „

REDACŢIA şi ADMINISTRAŢIA

Calea Griviţei 68

Anul IV. No. 33—35 Februarie — Aprilie 1940

DIMÂNDAREA

REVISTĂ NAŢIONALĂ DE EDUCAŢIE ŞI CULTURĂ

Director: ION FOTI

A P A R E L U N A R

Drumul spre inteligenţă

O mare pacoste a vremei noastre sunt amatorii şi technicienii. Nu că n'ar fi nevoie de aceste două categorii de oameni; dimpotrivă, ei sunt dispensabili societăţii; primii, întreţin şi susţin atmosfera de viaţă a artei şi a ştiinţei; ceilalţi sunt necesari progresului, tehnicei, una din condiţiunile de bază ale vieţii moderne.

Tot aşa de utili sunt societăţii, specialiştii de tot felul, savanţii, inventatorii, ca şi muncitorii manuali, intelectuali şi învăţătorii, fie ei profesori, fie institutori, fie dascăli la ţară.

Nevoie e de toţi, dar conducătorii unei naţiuni se recrutează din elită; iar această mână de oameni, valoarea lor morală, pregătirea lor sufletească, vastele şi disciplinatele lor cunoştinţe, hotărăsc asupra soartei a milioane de oameni şi, mai cu seamă, la buna stare a unui stat.

Pentru aceştia, Aristotel, cea mai constructivă inteligenţă din toate timpurile, cere cultură generală, *panepistimion* (ştiinţă universală).

Conducerea oamenilor este suprema artă deci, nu de geaba, marile universităţi şi colegii engleze, dau pepiniera aceia neîntrecută de oameni politici şi dibaci administratori, cari întreţin înflorirea şi menţinerea celui mai mare imperiu de pe pământ.

Ca bază a acestor universităţi sunt studiile clasice.

Unii educatori moderni sistematic — chiar în ţările cu tradiţie clasică (Franţa, Anglia) — sunt pentru aşa zisa învăţătură ştiinţifică. Astfel, pe principiul infailibilităţii ştiinţei şi în crezul atotputerniciei sale, s'au desfiinţat toate acele mistere, a căror cheie de aur, o aveau ierofanţii din Eleusis, marii preoţi din Egipt, sau rishii bătrânei Indii, etc. şi s'a contopit noţiunile credinţei cu acelea ale Matematicei pure sau ale experienţei sau analizei de toate zilele.

In această confuzie, găsim una din ereziile cele mai mari şi cele mai funeste în consecinţe din secolul al XIX-lea.

Să luăm o noţiune curentă, poetul, sau scriitorul. Cel dintâi era *vates* (inspiratul zeilor), vorbea în numele acelor legi implacabile şi sublime, cari, domină peste oameni şi zei; persoana lui era sacrosantă. Era un erou, un semizeu.

Scriitorul nu era ori cine. A scrie o nuvelă, un roman, a face istorie, articole, nu înseamnă a fi un scriitor

O vastă experienţă, o cultură superioară, o inteligenţă rară: iată scritorul în Caezar, Salustiu, Tit. Liviu, Tacit, iar la greci, cităm pe Tucidide, Platon, Aristotel, etc.

Ei cunoşteau, fie scriitori sau poeţi, toată cultura epocei lor; fost-au generali, strategi, „muzicanţi", geometri, oameni politici, etc.

Oamenii conducători veneau, prin tradiţie, din clasele cele mai culte ale naţiunii; având conştiinţa sacră a răspunderei, jurând faţă de zei, că vor fi drepţi, dezinteresaţi, şi gata a se jertfi pentru binele general.

Anticii nu au confundat niciodată ştiinţa cu credinţa, legile sfinte erau în afară de cercetările profanului.

In unele clipe ale vremei noastre, sibaritismul, egoismul senil degradator, inundă toate terenurile vieţii, şi deasupra valurilor, spumegă epavele, biete fiinţe şubrede, ce pretind, ca Poseidon cu tridentu-i formidabil, să domine naufragiul sau cataclismul.

De aci ridicarea tinerimii este un postulat miraculos, ce va da roade. Păturile vechi se deplasează pentru a face loc noilor straturi viguroase, ce continuă viaţa pământului. Viceversa este o imposibilitate.

Revenind la amatori, prezenţa lor secundară este utilă artei sau ştiinţei; dominaţia lor pieirea unei ca şi celeilalte. Tehnicieni, foarte buni, în ramura lor de activitate, rămân la locul lor.

Prevederile lor, pornite, din spirit îngust, n'au reuşit. Acestor minunaţi factori de progrese la scapă din consideraţie importanţa cotropitoare a forţelor ascunse, misterioase ale naturei, de miliarde de ori mai puternice de cât cele reale.

Considerând individul, nouăzeci la sută, trăeşte, în sufletul lui, din strămoşi, din trecut, din partea indelibilă a rasei; zece la sută sunt elementele cosmice, şi actualitatea e numai de suprafaţă.

Astfel că microcosmul întrece cu mult macrocosmul, chiar la cei mai puţin dotaţi cu inteligenţă

Un profesor savant afirmă în Franţa că elitele nu le formează pretinşii intelectuali, nici oamenii cu titluri sau cu blazoare (şi mai puţin ca toate clasele sociale), ci numai cei inteligenţi.

Asupra inteligenţei, însă, pentru a admite teoria de mai sus, trebue s'o definim în concepţia ei cea mai largă şi mai cuprinzătoare.

Inteligenţa nu este nici abilitate şi, mai puţin, şmecheria. Ea este suprema novs, ce vine dela Dumnezeu, aşa cum au conceput cele mai înalte spirite.

Rezervoriul ei de oţel disciplinează cunoştinţele, crează ştiinţa, iar construcţia lui nepieritoare concentrează credinţa în bine şi frumos ca scopuri ale vieţii superioare, iată inteligenţa adevărată.

Acela care ajunge la sublimul unei asemenea concepţii merită să-l cununăm pe Capitol şi să-i încingem fruntea cu laurii nemuririi.

Se apropie de dumnezeire ca efort şi spirit căci rămâne, ca om zmerit şi pieritor

ION FOTI

CLISURA

Ti ved, ca 'n ficiurami, di muşuteaţă 'mplină,
Ţî ved cărvănili-a tali çe vin di trâşi Sărună,
Ti ved, avdzâtă hoară, muşată ca grădină
Şi-ascultu canda şi-astădzi cum chimanei asună:
Piste pâdurile-a tali hrisafe di lumină
Tu nopţili cu steale virsa muşata lună.

Un cântic era bana tu casile a tale,
Garoafile aroşe era a tale feate;
La Stegă, la Bileani, birbili implini di jale
Cântau cu pitrunicli cu peanile scriate...
Disparte, trâşi tu câmpu, vinea xiniţi pri cale, —
Vinea ficiori din Poli, pri cali, cu sâltănate,

Ved şi-adzi curiile verdzi, di catife curună,
Ved isvurile-ţi curate şi cântici ascultu,
Ficiorile ved cum mergu culeastra udu se-adună,
Ti ved Murichea dulci şi jale-mi vine multu...
E maiu... e primâveară... vulodzile toate-aşună
Di cuci şi di pitrunicli... de-atuncia easte multu...

Eram ficior atumţea! O dulce ficiurame?
Erai muşată tini, ca'nă muşată dzână,
Avută erai multu-tuveare şi tu-aname —
Avută erai multu- tu aveare şi tu-aname —
Masi veşturi multu scumpi purta a ta giunane

Si malama dit xeane cura ca'nă fântână!
Iu-s featili di-ună-oară cu bundi di nafee
Analte si musiate ca mailu cu lilice?
Atlăzuri ved la nunțî, mâtăsuri, curazee,
Ghiamăndzi ce pre cheptu ca stealile înghilice,
Si cucuțăli la fesuri... Lă cântă chimanee
Și gioacă, la Țarțari, pre iarba cu-angalice...

Prit case, mări chilimuri cu sirmă masi lucrate,
Și casile de chiatră sunt albe ca di neauă;
Ah, musuteţile a tale de-armânili toți lâvdate
Chirură ca lilicea pri-ună furtună greauă,
Și cari ti veade astădzi virinlu mi-l străbate
Că tine, ună oară, erai tu hoare steauă!

La *„cheatra-aceea cu sulă" nu-s turmi ca-altă oară,*
Tu-avinili nilucrate alunili frundza-și plângu,
Tot *codurlu* di oameni e gol, mușată hoară,
Mași moașile *sum case* se-adună ș'mânile ș'frângu
Că le fudziră hiili — și corba lor imioară
De despir le-stuchiaște câ-i puștu vrutlu-*arunglu!*

NUȘI TULLIU

GIONILI CATRE CULCUL

Aidi, Culcu, aidi
Șeaua sâ-mi țî bag
Câ n'așteaptă vruta
Lâcrimată'n prag:
Plâmţi li-are oclili —
Suschiră di dor,
Aidi, Culcu, aidi,
Puliu asburâtor!

Lungă easti calea,
Munțili suntu analți
Ma, c'un saltu tini
Oahtili va salţi:
Trapuri, văliuri, dzenuri
Va li treci ca smeu
Ta-s mi duçi la vruta,
Culcu, vrutlu-a meu!

Io fârtat cu tini
De-ani de dzile hiu,
Ţî cunosc giuneața
Și imnatlu viu:
Grindina, furtuna,
Vintul nu te-aspar,
Aidi, Culcu, aidi,
Calea nî ambar!

Culcul arujiaşti,
Bati din cicior,
Fărnul nâs aşteaptă —
Coada'n sus, fulior,
Depriună ţini
Că-i giunar şain —
Frică nu-ari Culcu
De pânduri de chin!

Ia-nă trâşi la „Cruci",
Luna s'primnă in çer,
Stelili-s cândili
Şi niorili cher...
Culcul fudzi-apală
Ia-l la vruta 'n prag —
Greauă easti toamna —
Dzem pâduri de fag!

Vruta ordzu aduçi,
Culcul başi ea,
Armili de-aşimi
Ditru mâna-mi lia,
Noi pri scară-analtu
Meardzim braţ la braţ, —
Vruta ma-s tot bati
Ca un puliu tu-alaţ!

Tu udae, gura
Di hrisafi — mi da —
Sinlu di lilici
Sâmi-lu da nu va,
Şi-mi mi doare multu
Calea că bătui...
Nafile sunt toati —
Maşi'nă gură-avui!...

NUŞI TULLIU

CENTENARUL
naşterei lui Titu Maiorescu

Anul acesta s'au sărbătorit o sută de ani dela naşterea lui Titu Maiorescu. In perspectiva istoriei culturale şi literare româneşti, apare ca o figură proeminentă de înaltă inteligenţă, de puternică elocinţă persuasivă şi se aşează ca un magistru a-tot-puternic în crearea limbei literare pe temeiul bunului simţ care a învins într'o perioadă de zăpăceală a minţelor şi de mediocritate a concepţiilor.

Faptul că, la un moment istoric, a prezidat cu atâta strălucire şi emfază, pacea din Bucureşti din 1913 — îl înalţă şi mai mult în ochii viitorimei.

Omul şcoalei, academicul, profesorul universitar, au rol covârşitor, omul politic, chiar în cadrul strâmt al unui partid junimist sau conservator, în toate ipostazele şi fazele, a servit o cauză dreaptă.

A fost prea superior, în mijlocul contimporanilor săi, spre a i se duce o critică uşoară sau chiar să se încerce o punere la punct a personalităţii sale.

Ne existând comparaţie, emulii săi dispăreau sau se estompau în aluzii răutăcioase sau epigrame subtile. Un Coco Dumitrescu-Iaşi sau un Bogdan Petreceicu Haşdeu, cari îl egalau sau chiar îl întreceau în unele privinţi, nici n'au încercat o luptă serioasă, nici nu s'au sforţat să se înşire, printre cei dintâi, alături de dânsul, în mişcarea curentelor sau a ideilor din epoca lor. Cel dintâi, filosof-boem, a scris, între altele, două celebre esseuri, unul asupra Recensentului şi unul asupra celor Două Morale, şi a trecut mai departe, ţinând doar splendide cursuri de istorie a filozofiei antice la Universitate. Cel de al doilea, neastâmpărat, cu talente variate şi uimitoare, filolog, desţelinător de pustiuri, dramaturg, istoriograf, poet, spiritist, n'a cunoscut însemnătatea, continuitatea şi soliditatea operei lui Titu Maiorescu.

*

Totuşi, menţinându-l într'un soclu de mare intelectual, cu un verb de orator colorat şi puternic ex-cathedra şi de pe tribuna parlamentului, cărturar, cu adânci şi serioase cunoştinţe, superior ca om, ca educaţie, ca ţinută mai tuturor contimporanilor, rolul lui a fost de aşezare lentă, dar sigură de straturi, fără violenţă şi fără revoluţie.

Luptând şi dând la o parte pe cei cari stricau graiul pur românesc, înlăturând pe artiştii mediocri sau pe literaţii, scâlcietori de versuri ori de limbă, Titu Maiorescu a consacrat o situaţie de fapt, fără s'o producă.

Cu mult înaintea lui Grigore Alexandrescu, Nicu Bălcescu, Vasile Alexandri, Alexandru Odobescu, Costache Negruzzi, aşezaseră pe temelii de bronz limba literară şi versul românesc. De aci, însă, meritul n'a fost mai mic.

Nedrept cu marii ardeleni, ca Barnuţiu, Şaguna chiar, Cipariu, etc., nici măcar n'a scuzat nobila lor eroare în limbă, în lupta aprigă împotriva unui duşman necruţător.

Tot aşa a fost faţă de Haşdeu, şi mulţi contimporani, iar pe Eminescu nu l-a relevat decât într'un cadru modest. Marea personalitate a genialului poet era s'o evidenţieze alţii.

Erau necesare aceste câteva rânduri de rezervă în faţa perspectivei Istoriei noastre literare.

Redăm mai jos u nstudiu al nostru de acum două zeci de ani. N'a pierdut nimic din valoarea lui, dar va fi mai bine înţeles astăzi, cu această mică introducere retrospectivă.

Studiind opera lui Maiorescu şi căutând a-i formula trăsăturile caracteristice, ajungi la concluzia că logicianul a determinat creaţiunile criticului, ale istoricului şi ale profesorului; şi acelaş formalizm al logicei l'a adoptat în normele vieţii sale morale. S'a îngrădit într'un cerc de precepte, de aforizme şi de adevăruri generale, din cari n'a eşit niciodată şi nici nu le-a depăşit limitele. De aci opera sa ne apare într'o consecvenţă, într'o înlănţuire dela cauză la efect, într'un cuvânt, într'o unitate într'adevăr remarcabilă.

Critica sa este mai mult distructivă, îndreptată în contra mediocrităţilor vremii; şi în această epocă pe care o judecă cu atâta asprime magistrul-critic, nici nu bănuim că a putut trăi un Grigore Alexandrescu, un Vasile Alecsandri, un Dimitrie Bolintineanu sau alţii. Maiorescu a căutat şi a prins — ca şi Caragiale trăsătura comică şi mucalită a unei perioade nepregătite să primească (şi era natural) legile de cultură ale lumii apusene.

Despre modul cum a înţeles Maiorescu să facă critică, citim în ediţia „Criticelor" sale din 1874:

„Iluzii pierdute, — iacă semnul timpului, în care trăim. Stăpânirea frazei nu încetează. Numai deziluzionarea să nu treacă în scepticism. Puţinii bărbaţi eminenţi ce-i mai avem, au început să se retragă unul câte unul din viaţa publică, iar în locul lor năvăleşte mulţimea mediocrităţilor, şi, cu steagul naţionalismului şi al libertăţii în frunte, acea gloată de exploatatori pentru cari Dunărea nu este destul de largă ca să-i despartă de Bizanţ. In contra lor rezistenţa, fie şi violentă, era o datorie. De aci critica!

Insă critica destructivă unde trebue şi constructivă unde poate".

Şi mai departe:

„Trebue oare o critică aşa de neîmpăcată în contra celor mai multe forme şi autorităţi de astăzi? Admiţând chiar că transilvănenii scriu rău, că Bărnuţiu nu e om de ştiinţă, că Şincai nu e istoric, că Societatea Academică Română e stearpă (prima formă sub care apăruse Academia Română, în care a intrat mai târziu şi Maiorescu), că cele mai multe ziare şi poezii nici nu merită acest nume; — de ce să fie totuş aşa de amar combătute! Tot sânt creaţiuni de cultură, forme fie şi goale pentru primirea cuprinsului viitor, tot sunt ceva, sunt un semn de viaţă şi sunt mai bune decât nimic".

La această Maiorescu răspunde:

„Averea națională a Românilor are astăzi o cifră fixă, energia lor intelectuală se află de asemenea într'o câtime fixată. Nu te poți juca nepedepsit cu această sumă a puterilor, cu capitalul întreprinderei de cultură într'un popor...

„Dacă îți lipsesc o mie de școlari silitori și modești, de industriali și meseriași naționali, de poeți și prozatori mai buni, de oameni de știință adevărați, cauza este că mărginitele puteri de cari dispune poporul tău pentru aceasta, sunt consumate de profesori ignoranți, de funcționari netrebnici, de academici, sectari, membri onorifici, asociați în cultură, jurnaliști, ateneiști, conservatoriști, poetaștri, spânzurători de pânze la „expoziția artiștilor în viață“ și celelalte.

„Ai un singur bloc de marmură : dacă îl întrebuințezi pentru o figură caricaturată, de unde să mai poți sculpta o Minervă ?“.

Am făcut aceste lungi citațiuni, pentru că păstrând proporțiile de timp și de evoluție socială, toate aceste critici, în marea lor majoritate, se pot adresa și astăzi culturii românești.

Dacă, repetându-ne constatăm că întreaga operă critică a lui Maiorescu a fost destructivă pentru vremea ei, nu putem trece cu vederea că aceiași operă a fost constructivă pentru viitorul culturii noastre.

Vom explica în cele ce urmează rolul considerabil al criticului și al magistrului în viața noastră intelectuală, într'un răstimp de mai bine o jumătate de veac. Nu vom uita să relevăm nici evoluțiunea de formațiune a acestei eminente personalități pentru a analiza partea proprie și influența externă a epocei asupra lui.

Titu Maiorescu s'a născut în anul 1840.

Dela 1866 încoace și-a afirmat personalitatea în toată dezvoltarea politică și intelectuală a istoriei noastre contimporane.

Făcuse în liceul terezian din Viena studii serioase ; își însușise umanitățile ; și-a desăvârșit educația omului de lume într'o măsură cum nu se pomenia pe acea vreme la noi. Tot ce nobilii înaltei societăți din Viena posedau ca farmec și ca sugestiune în relațiile lor cu oamenii, n'a lipsit tânărului nostru savant.

Știa la perfecție limba germană, iar pe cea franceză o cunoștea profund. Se folosea de limba engleză cum și de cea italiană. Tatăl său, Ion Maiorescu, unul din profesorii apostoli ai generației de dinaintea Unirii Principatelor, i-a insuflat dragostea limbei române studiind-o în toate amănuntele.

Adolescent crescut la școala pesimizmului sceptic al lui Schopenhauer, putând cerceta în mintea lui limpede și studioasă, toate problemele lumei de atunci, junele de două-zeci și cinci de ani, care într'un salon al Parisului a fost obiectul de remarcă al unui om ca Richard Wagner, când s'a întors în țară, ce de iluzii, ce de speranțe a trebuit să fi pus pe prezentul și pe viitorul țării sale.

Venind dintr'o societate extrem de cultivată într'o țară, în care o copie de cultură caricaturală, îți provoacă râsul, n'a simțit o adâncă durere, o imensă dezamăgire când s'a uitat în juru-i,

când a răsfoit primele reviste și ziare de pe atunci, când a auzit întâiele discursuri politice într'o întrunire sau alta ?

In numele culturii pe care și-o însușise și și-o asimilase, judecând lucrurile foarte serios și-a ales deviza:

„Non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere“.

Și s'a pus pe muncă. A luat totul d'a capo. In mersul evolutiv al lucrurilor, dacă scriitori cu adevărat talent au mers pe calea cea dreaptă, pornind dela poezia populară, din inspirațiile improvizate sau din legendele existente, aceeași scriitori formau o infimă minoritate. Marea, imensa mulțime a profesorilor, a jurnaliștilor și a scriitorilor erau sub influența nefastă a lui Heliade italianizantul în decadență, cădeau sub imitația latinizantă a încăpățânaților bătrâni Cipariu și Laurian, erau cuprinși, mai ales, de furia franțuzomană, care amenința limba literară să devie un jargon sau o limbă sacră, departe de înțelesul tuturor și erau un semn — dacă ar fi reușit curentele de mai sus — de abrutizare intelectuală sau de degenerare.

Și ca să relevăm meritul excepțional al lui Maiorescu în această privință, e destul să spunem că la neo-greci, cultura fiind condusă de asemenea pseudo-patrioți și pseudo-tradiționaliști, dascăli rutinari și semidocți, limba greacă neo-cultă este astăzi un jargon al limbei clasice, un jargon fără viață, artificial și fals și sec. Din cauza aceasta tinerii în școală își prăpădesc vremea studiind reguli inutile și scriind într'o limbă pe care n'o simt și n'o înțeleg. Rezultatul ? O decădere mare a producțiunilor literare — un imens neajuns pentru educația poporului și pentru propășirea lui. In afară de mici excepțiuni — Aristotel Valaoriti, a Palamas, etc. — literatura neogreacă se resimte greoaie de pe urma unei mentalități care considera traducerea Bibliei în limba populară ca un sacrilegiu, provocând mișcări studențești de stradă.

In ultimele decenii, în special, influența marelui magician al versului neogrec Costis Palamas a învins o rutină și a deschis porți largi geniului poetic al neamului elen de azi.

Sunt vreo două zeci de ani de atunci când Maiorescu anunțase un curs de istoria filosofiei contimporane engleze. La 5 și un sfert fix intra în aula Universității. Nici un minut de întârziere. Cu câteva secunde apărea doamna Maiorescu, după care, cu o vădită greutate printre mulțimea — gemea sala de studenți și de particulari — înăbușitoarea își făcea loc bătrânul magistru. Era un săsâit prelung, pe urmă tăcere, în mijlocul căreia Maiorescu pronunța cu o deosebită intonație bemolă în voce : „Domnilor“. Fiecare prelegere era ca o bucată literară în care totul se ținea calculat. La 6 jumătate fix, Maiorescu eșia din sală.

Se oprea mult asupra vieții intime a filosofilor, povestea anecdote și întâmplări personale, cu un gest ușor, ridicând mâna sau rezemându-se de catedră. Aceste ceasuri — în ultimul timp profesate și de filosoful Bergson în „Collège de France“ — atrăgeau și multă lume, cu totul streină filosofiei, ceeace enerva de multe ori pe venerabilul magistru. La prelegerile de Logică venia un public mai restrâns de studenți și studente.

Mai mulți ani pe urmă am asistat la aceleași cursuri. Scund, bine făcut, cu cioc alb îngrijit, cu fruntea olimpiană, îmbrăcat în clasica redingotă, robust, pronunțând clar, cu oare care afecție în gesturi și în intonații, aceleași prelegeri, la aceleași ore, cu aceeași exactitate matematică, corect, impunător, formula aceleași principii, adăuga noi amănunte, elimina sau înflorea, după necesitate sau după dispoziție o anecdotă sau alta, sarcastic câteodată, ironic întotdeauna, binevoitor, de o politețe fermecătoare; așa l'am cunoscut toți aceea cari i-am fost elevi..

La Seminar silia pe studenți să scrie bine românește, le impunea să nu fie superficiali și-i îndemna să muncească, să înțeleagă ceeace spun și, mai ales, să iubească adevărul.

Curentele mai noi î nfilozofie le ironiza. Monismul haeckenian și nietzscheismul au fost totdeauna obiecte de sarcasm. A rămas la dascălii tinereții sale, cu predilecții vădite pentru Hegel și Schopenhauer. Cu toate că urmăria mișcarea ideilor în societatea nouă, nu le dădea însemnătatea necesară. Socialismul a fost considerat ca opera unor demagogi, a unor înșelați naivi sau a unor superficiali. Nu pierdea ocazie ca să nu săgeteze chiar pe adversarii săi politici.

S'a închis cu lanțuri de fier în formulele sale estetice, politice sau filozofice, crezându-se infailibil ca un Dalai-Lama, autoritar, mânios câteodată, n'a tolerat în jurul lui decât admiratori fără rezervă. Creându-și Olimpul, zeii inferiori n'au lipsit să se grupeze la picioarele tronului. Timp de peste o jumătate de veac cuvântul lui Maiorescu a fost literă de Evanghelie pentru cenaclul Junimii, a fost un puternic protector al candidaților la catedre universitare și la scaune academice. Pe cei ocrotiți, i-a ținut sub aripi cu larga generozitate a Marelui Pontifice.

In estetică a ridicat la dogmă principiul impersonalității artistice, formulat astfel: „acolo unde începe tendința, încetează arta".

In politică a fost un conservator convins, atacând principiile înaintate ale liberalismului și declarându-se hotărît împotriva tendințelor extremiste. In lupta literară a fost un adevărat om de știință, un puternic spirit de abstracțiune, disciplinat și cu vaste cunoștințe lovind în mediocritatea înfloritoare în epoca noastră și căutând a distruge concepțiunile false și superficiale ale contimporanilor, prin autoritatea sa, prin seriozitatea culturii sale și prin modul său magistral de a scrie.

A trebuit să refacă totul; să-i învețe pe contimporani ce este poezia, ce-i oratoria, ce-i ortografia, cei arta, în genere. Nu era lucru ușor, căci interlocat într'o ședință a Camerei că introduce în țară „nefasta" filozofie a lui Schopenhauer a fost întrerupt că marele cugetător nu este la ședință!

Așa era pe atunci: Vremuri idilice de patriotizm înfocat. Heliade scrisese: „Scrieți, băeți, scrieți; Sion versificase:

„O vorbiți, scriți românește,
„Pentru Dumnezeu !".

Puțini știau ce este arta, politica și n'aveau de unde să știe. Puțini se interesau de noțiunea adevărată a cuvintelor.

Când s'a ridicat Maiorescu în contra nulităților cari misu-

nau prin toate ziarele și revistele, împotriva oamenilor de știință necompetenți și a poetaștrilor minusculi, toți aceștia s'au coalizat ca unul contra aceluia ce le dărâmă cu atâta seriozitate și cruzime castelele de carton ale gloriei lor.

Maiorescu a trebuit să se facă teoreticianul culturii românești și a izbândit.

Ce este poezia, s'a întrebat? C'est une noble inutilité, a spus d-na de Stael. Criticul nostru n'o definește, o descrie: „Ideia sau obiectul exprimat prin poezie este totdeauna un simțământ sau o pasiune și nici odată o cugetare exclusiv intelectuală sau care se ține de tărâmul științific fie în teorie, fie în aplicarea practică".

Adevărate ar fi rândurile de mai sus cu precepte pentru poeții mai tineri — spre a nu se avânta în domeniul vast și greu al speculațiunilor filozofice, — dar ce excepții strălucite de poezie intelectuală sunt Lucrețiu, Sully Prudhomme, Schiller sau Goethe. Definițiunile în artă n'au valoare decât ca simple norme trecătoare; nu putem deduce nici odată legi; căci o poezie făcută după toate cerințele gramaticilor rămâne poezie proastă — dacă nu e poezie, — precum și o cugetare științifică poate fi poezie și poate să aducă un progres al gândirii dacă e simțită și tratată de un adevărat poet.

Maiorescu scrie mai departe:

„Frumoasele arte, și poezia mai întâi, sunt repaosul inteligenței. In mijlocul fluctuațiunii perpetue, de care este mișcat acel straniu produs al formațiunilor animalice, arta se stabilește ca un liman de adăpost spre a reda inteligenței agitate o liniște salutară.

„Dar activitatea științifică nu se potrivește cu această chemare a poeziei, căci știința provine din acea însușire înăscută a minții noastre, prin care suntem veșnic siliți a întâmpina orice fenomen al naturei cu cele două întrebări specific omenești; din ce cauză? Spre ce efect? Insă primul efect ce-l descoperim ne arată întotdeauna o cauză pentru alte efecte — și pe nesimțite se deschide înaintea noastră linia timpului care ne duce înainte, într'un viitor nemărginit. Și asemenea cercetând înapoi ni se arată prima cauză a unui fenomen ca fiind și ca efectul unei alte cauze anterioare, și așa mai departe se deschide și îndărătul nostru aceeași linie infinită a timpului. Și astfel omenirea, împinsă în sufletul ei de forma apriorică a cauzalității se urcă și se coboară pe scara timpului în sus și în jos până când mințile îmbătrânite ale generațiunei actuale se pleacă la pământ și lasă altei generațiuni sarcina de a împinge piatra lui Sielfos cu un pas înainte. Această altă generațiune o lasă generațiunilor viitoare, și așa mai departe se desvoltă știința și nu are nicăieri repaos și nici odată sfârșit: Căci prima cauză și ultimul efect sunt refuzate minții omenești: nici o limită eternă nu ne oprește, dar etern ne oprește o limită.

„In această stare a inteligenței active se coboară arta ca o mângâiere binefăcătoare. Ea prinde atenția neliniștită și agitată spre infinit și înfățișându-i o idee mărginită la forma sensibilă a frumosului, îi dă liniștea contemplativă și un repaos intelectual.

Poezia, în special, trebue să ne decline spiritul de la înlăn-

ţuirea fără margini a nexului cauzal, să ne manifesteze idei cu început şi cu sfârşit şi să dea astfel o satisfacţiune spiritului omenesc, de aceia ea este datoare să ne îndrepteze spre simţiminte şi pasiuni, căci tocmai simţimintele şi pasiunile sunt actele de sine stătătoare în viaţa omenească, ele au o naştere, o terminare pronunţată, au un început simţit şi o catastrofă hotărîtă şi sunt dar obiecte, obiecte prezentabile sub forma liniştită a sensibilităţii"...

In această expuenre Maiorescu avea să dovedească, după regulile formale ale logicei, raţiunea de a fi a poeziei şi modul cum ea trebue să se nască din sensibilitatea noastră.

Prin faptul că ştiinţa se ocupă cu explicarea incompletă a nexului cauzal, a lanţului infinit de cauze şi de efecte, pornind de la o cauză la un efect şi de la acest efect luat drept cauză la alt efect, ajungem ca să nu fim nici odată mulţumiţi de soluţiunile morale ale ştiinţei în domeniul cosmogoniei şi al sufletului omenesc. Noţiunea timpului şi aceea a spaţiului, ca şi dorinţa cognoscibilului, — născut din aceste două noţiuni, — fie că sunt apriorice, fie că le căpătăm din experienţă (acum este stabilit că în parte se clarifică prin experienţă) este mai mult un mijloc de explicaţie la formarea ideilor noastre asupra lumii, din afară şi din lăuntrul nostru.

Dar cine n'a simţit acea dorinţă năvalnică de a şti totul (înăscută !)

Ca mic copil alergi să prinzi zările cari se depărtează cu cât te apropii de ele ; mai târziu urmăreşti idealurile vârstei tale, încărcânud-ţi conştiinţa cu micile vanităţi şi cu marile prejudecăţi ale societăţii ce te înconjoară. Unde te duci ? Spre ce ţintă ? Ce cauţi ? Până la moarte te trudeşti, până în clipa când vei adormi de veci, te înfioară senzaţia de a trăi, de a cunaşte, de a te perpetua în memoria celorlalţi semeni. De ce ?

O viaţă întreagă, un biet savant, închis în laboratorul său, bazat pe legile matematicei, caută descoperirea unui sistem, sau a unui nou raport, o nouă invenţie, un nou remediu spre folosul omenirii. Şi nici somnul, nici plăcerile vieţii, nici valurile lumei, nimic ; nici marile evenimente ale zilei, nimic nu-l abate dela munca lui, din încordarea lui concentrată asupra unui punct. Ce caută ? Doreşte convingerea absolută asupra unei teoreme, fără de care ştiinţa lui s'ar clătina şi tot restul vieţii lui s'ar duce !

Un avar strânge ban cu ban, pol cu pol de aur, mie cu mie, strânge, îngrămădeşte în pivniţele adânci şi fără fund, averile din cari ar putea trăi fericite o mie de familii. De ce nu doarme liniştit, de ce, în toiul insomniilor ce-i storc creerii, insomnii nesfârşite şi tulburătoare, ţipă, recere banii, revede pe banditii ce revin să-l omoare, să-i răpească tezaurul, visul lui de artă ?

Un tânăr (sau fată) chipeş îşi clădeşte visul vieţii sale în căsătoria ce o contractează cu o fiinţă uşuratică, dar frumoasă, şi poftitoare, cu o femee seducătoare, plină de farmec şi poezie. E visul lui de artă. Intr'o bnuă zi femeia capriţioasă pleacă cu un altul, iar el se sinucide. Se omoară, fiindcă într'o clipă pierde ceea ce credea că este etern :

O iluzie artistică.

Pentru ce trăesc miile, milioanele de oameni, săraci, năpă-

stuiţi, nesiguri de ziua de mâine, muritori de foame aproape, goi, câini bătuţi şi huliţi de toţi,, exploataţi, muncind pentru alţii ; de ce ar mai trăi dacă n'ar avea speranţa — un miraj al artei, al nevoiei de artă, — că mâine nu va fi aşa. Iar melodia, un cântec banal, — o vorbă răsunătoare, îi dă aripi, îi promite paradisul, îi prezintă fericirea...

In urma ca şi înaintea noastră se întind vast necunoscutul. Ori cât am progresa cu ştiinţa, ori cât ne-am întrece în invenţiile practice, zburând deasupra munţilor, călătorind deedsubtul apelor, setea aceia de a şti ce nu se poate şti nici odată, n'o putem potoli cu toate apele oceanelor !

Ce-i cosmogonia greco-latină — ca şi cea biblică, ca şi cea indică, ca şi cosmogonia lui Laplace de cât o operă de artă, visul unui poet, poema unui om de ştiinţă ?

La ce ne-ar servi nouă matematicele cu tot folosul lor practic, dacă nu le-am întrebuinţa în astronomie, acolo, unde se deschid perspectivele lor pentru a străbate necunoscutul incognoscibil ? Şi de ce facem războaiele dacă nu pentru a preamări virtuţile eroului şi valoarea personală a individului ?

In toate domeniile, cei mai simpli oameni ca şi cei mai înaintaţi în cultură nu caută de cât un crâmpeiu de poezie, realizarea unei opere de artă. care să potolească în ei fames cognoscendi, adică : să înlăture nimicul ce simţim că suntem şi de care suntem convinşi.

Arta se creiază, în mod impersonal, în afară de timp şi de spaţiu, în afară de preocupările clipei, spune Maiorescu. De aceia este eternă şi infinită. Neajungând pe calea Logicei şi a Metafizicei la rezolvirea problemelor universale, pe calea sensibilităţei, cu ajutorul artei, împlinim această lacună a fiinţei noastre. Toţi îndrăgiţii de necunoscut sunt artişti, fie că studiază viaţa, fie că privesc cu telescopul bolta cerului sau studiază sub microscop microbii. — Toţi tindem spre un ideal de artă. Şi dacă iubim arta adevărată şi pe adevăraţii artişti, este că ei nu numai că adoră viaţa, necunoscutul vieţii, sub toate formele lui ascunse, sau sensibile, sub toate manifestările din suflet şi din materie, dar găsesc şi expresia simboalelor adevărate ale concepţiunii lui asupra lumei.

Maiorescu a pornit dela nişte premise, pe care nu le-a părăsit toată viaţa : Ceeace creia la 25 de ani, împlinia şi la 77. Premisele lui în artă se deduceau din psihologia veche că avem inteligenţa, sensibilitatea şi voinţa, că toate aceste trei entităţi sufleteşti, au o autonomie, dau idei, impresiuni, voliţiuni, — erau trei laboratoare ce produceau fiecare în parte fabricate diferite.

Din contră psihologia nouă a dovedit integralitatea percepţiunilor noastre, elaborarea lor se face şi prin concursul inteligenţei şi prin acela al sensibilităţii şi prin acela al voinţei. Tot ce este creaţiune, este artă : Raport, simbol, expresie. De aceia arta nu se prezintă sub aceleaşi forme, în toate timpurile ; împrejurările noi determină raporturi noi. Impersonală ca inspiraţie, arta este personală ca expresivitate.

Formalizmul logicei l-a mărginit concepţia lui Maiorescu. Acelaş formalizm e aplicat în toate domeniile vieţii. Sub carapacea impersonalului se ascundea într'însul romanticul din ju-

mătatea veacului trecut. N'a văzut de cât ceea ce intra în premisele sale : politica, sub forma conservatoare, cu ideal o oligarhie inteligentă şi un tiran generos ; arta sub prizma ditirambului, sau a satirei sau a sentimentelor general umane !

Simptomele unei societăţi noi ce se întrezăreau, nevoile timpurilor noi, nu le-a simţit. In literatura românească n'a văzut de cât pe Eminescu, în politică pe Lascăr Catargi, iar în viaţă, consecvent logicei, a căutat distanţe, s'a ocupat de el mai mult de cât de alţii.

Fără a fi aristocrat prin naştere, a fost prin educaţie şi cultură : de aci calităţile şi defectele sale. N'a apărat de cât interese de castă şi de gaşcă, a fost generos şi zgârcit, a avut lărgime de suflet şi uri profunde. N'a avut o credinţă, a avut o convingere. Senior afabil, pasiunea devenise gest şi dragostea de oameni, politeţe afectată.

Izolându-se, trăind în el, pentru a fi apreciat şi slăvit de o anumită lume, s'a închis în templu şi nu ghicea printre fumul de tămâie ce ardea pe altar de cât rugi sau imnuri. Nu s'a aruncat în viaţă, amestecându-se cu ea, contopindu-se cu dânsa. A fost un apreciator de artă, un arbitru, dar nu un artist. Arta se mărginea la un repaos al inteligenţei, această necesitate inexorabilă a vieţii şi a inteligenţei omeneşti de a se manifesta în raporturi noi şi în expresie nouă, în totdeauna ca un imperativ categoric de existenţă pentru unitatea sufletească ; politica era o vastă arenă de oratori bine crescuţi, cari îşi disputau puterea în faţa unui Idomeneu ideal (vezi Telemah de Fénélon), conducerea ţării asupra unei mase informe şi ignorante de oameni robi pe vecie. Toate lucrurile le atingea cu degete delicate de diletant pasionat, fără a se prăpădi de admiraţie şi fără a căuta cu patima fanaticului talentele ce nu se apropiau de el.

Bazându-se pe formele ştiinţifice, Maiorescu a dovedit necesitatea ortografiei fonetice împotriva celei etimologice.

Limbile clasice au avut o ortografie fonetică : mai târziu cărturarii Europei apusene, imitând pe clasici şi influenţându-se de spiritul lor, au introdus, în epoca de formaţiune — tranzitoire — a limbajului „vulgar", eşit din laboratorul haotic social al Evului Mediu, cuvinte latine şi greceşti ca o necesitate imperioasă pentru exprimarea gândirii), adoptând ortografia etimologică. Această ortografie este mai mult o tradiţie decât o necesitate.

Limba evoluiază fonetic : este un organizm viu, care n'are nevoe decât de anumite norme convenţionale pentru a fi exteriorizată prin sunet şi prin semn.

De-am fi admis în limba noastră etimologizmul, am fi încărcat-o cu un balast inutil şi periculos pentru răspândirea culturii.

Popoarele slave, fără tradiţii culturale prea mari, — au menţinut ortografia fonetică.

Maiorescu a văzut bine şi în această direcţie.

Tradiţionalizmul etimologic ne-ar fi aruncat în ceaţa sumbră de ignoranţă a semidocţilor şi a dascălilor rutinari.

A definit pe oratorii noştri în genere : „pe orator îl stăpâneşte scopul, pe retor deşertăciunea, pe guraliv mâncărimea de

limbă. De aceia oratorul poate avea o valoare permanentă, retorul numai una trecătoare, limbutul nici una".

Şi pe contimporanii „intelectuali", i-a apostrofat cu admirabile cuvinte :

„Şi degeaba veniţi astăzi, şi voi, cei cu gândirile groase, cu forma incultă, cu stilul greoiu filolofi, academici, jurnalişti, sau cum vă mai numiţi ; de geaba vă încercaţi să loviţi cu atâta patimă în direcţia cea nouă : voi n'aveţi formă, ziua de mâine nu vă mai cunoaşte".

Căci, care-i simbolul artei dacă nu, expresia, forma, cuvintele vii şi ritmate, simetrice, sunetele armonizate, arama cetluită zbucnind o zână marmora săpată să ne dea imaginea reală a expresiei contururilor cele mai perfecte ale naturei, desenul expresiv colorat, care nuanţează o atmosferă sufletească, ne dă mişcări ritmice, dinamica unor gesturi variate, sub toate aspectele vieţii, sau statica gândului singuratic şi sublim !

De aceea forma este cu atât mai vie, mai pregnantă şi mai adecvată idealului conceput de artist, cu cât elementele ei se culeg din infinita diversitate a realităţii. Din această retrăire a obiectelor reale (trecute prin sufletul nostru), din această retopire a impresiilor externe, din această returnare a lavei emotive din fantazia creatoare a artistului, realitatea iluzionantă acum a artei capătă proporţii, este de o sută de ori, de o mie de ori, infinit mai întreagă ca simpla realitate, este unică, eternă, impersonală, în afară de înlănţuirea cauzală şi dincolo de ecranul spaţial : este operă de artă.

Operile cari nu sunt bine concepute au expresia vagă, confuză, întortochiată, obscură şi prolixă. Acestea sunt operile mediocre. Chiar o expresie fericită, în asemenea compoziţii, amănunte interesante, pitoreşti chiar, nu ne pot reţine pe loc, ci ne pot servi numai ca material de construit pentru o nouă operă a unui adevărat artist. Putem găsi „in stercore Ennii" şi perle, dar acest lucru nu ne îndreptăţeşte să nu calificăm opera primului poet epic roman ca o operă inegală, nestilizată, greoaie şi banală ca şi viaţa bătrânilor ţărani din Latium, oameni pioşi, muncitori, excelenţi soldaţi, buni gospodari, dar primitivi şi neartişti.

Opera lui Maiorescu a fost didactică şi naţională în partea
ce priveşte Ortografia română şi năzbâtiile etimologice ale filo-
logilor latinişti ; socială şi estetică în Teoria poeziei, în Poeţi şi
Critici, în Direcţia Nouă ; în Răspunsurile Revistei Contimpora-
ne, în Contra şcoalei lui Barnuţiu ; literară şi ştiinţifică, — de o
mare valoare literară în Progresul Adevărului ; în Beţia de Cu-
vinte şi mai aleś, în Istoria contimporană introdusă ca prefaţă
la discursurile sale parlamentare. Nicăeri limba română nu ca-
pătă atâta vigoare, atâta putere de redare a sentimentelor gene-
rale ; la nici un scriitor al nostru preciziunea faptelor, conturul
evenimentelor nu intră în cadrul istoriei cu mai multă obiecti-
vitate (câte odată aparentă şi părtinitoare).

Să se citească în această privinţă din tot ce s'a publicat până acum, descrierea magistrală a războiului nostru pentru independenţa dela 1877 şi boala Prinţului Moştenitor (Ferdinand, apoi rege al României) din 1896 spre a ne putea da seama de importanţa scriitorului şi de meritele lui excepţionale

La nici un scriitor de al nostru compoziţia operei nu e mai perfectă şi la nimeni altul expresia mai clară şi mai pregnantă: Probabil că nici unul n'a cugetat mai limpede ca dânsul.

A avut o concepţie imperfectă, dar înaltă şi nobilă a adevărului şi a frumosului, suferind influenţa binefăcătoare a lui Platon, Goethe şi Schopenhauer.

Maiorescu n'a cruţat minciuna patriotică îmbrăcând interese meschine personale, a dărâmat idoli falşi; a învins, cu oarecare nedreptate, maniile istorice de a ne trage direct dela Romani, şi încăpăţânările etimologice ale vechilor academici transilvăneni, cari au venit cu derivarea limbei noastre vulgare direct din clasicii latini. A combătut cu o autoritate impunătoare inspiraţia falsă, imperfecţia expresiei — sărăcia în idei, — beţia de cuvinte cari acoperă goliciunea creerului; într'un cuvânt a declarat războiu pe viaţă şi pe moarte mediocrităţii din toate clasele şi din toate ramurile. Inarmat cu o cultură vastă, având seriozitatea savantului, puterea şi stăruinţa nezdruncinată a bărbatului de convingeri a izbândit în opera sa. Foloasele pentru cultura românească au fost imense. Prin Maiorescu s'au impus mai mult societăţi româneşti Alecsandri şi Eminescu şi prin Maiorescu s'a reuşit a se înjgheba pe a universităţile noastre vatra luminoasă şi caldă a ştiinţei universale; spiritul ştiinţific, cultura metodică au fost propovăduite şi de dânsul. Acolo unde a strălucit scânteia, acolo unde a alunecat artistul care greşeşte, criticul l-a ridicat, l-a scos de sub obroc la lumina zilei, (cazul Popovici-Bănăţeanul, Creangă, Caragiale, Coşbuc, Vlahuţă, Goga, Cerna etc.).

Dar principiile generale de Logică explicându-i mecanizmul vieţii şi al operei sale, aceste formule îi trădează şi slăbiciunile.

Hedonismul estetic i-a tăiat entuziasmul (pe care nu l-a avut) — atât cât l'a avut. Arta nu este o distracţie, — nu numai o preocupare superioară — este suprema manifestare a vieţei, este esenţa vieţei însăşi. Popoarele au trăit prin artă şi nu prin diletanţi şi nici prin negustori de idoli falşi şi de suflete deşarte.

Intr'o societate meschină, superficială, caricaturală cum era cea românească de acum cincizeci de ani, ideile sale culturale au stăpânit şi s'au impus; dar atacurile contra latiniştilor (apostolii neamului şi mari patrioţi, aducând merituoase servicii culturii şi redeşteptării naţionale, ca Şincai, Barnuţiu, Laurian, Cipariu, etc.), au luat un caracter de polemică violentă.

Conservatorizul său politic infuzat prin educaţie şi interese l'a împins la apreciere nedreaptă şi pătimaşe în ce priveşte mişcarea democratică dela noi.

Formele sacramentale cari i-au creat mantia de purpură a personalităţei, când vremea, curentele noi, vânturile vijelioase i-au rupt această manie, a apărut ca un învins. Cultura şi arta românească, mergând pe căi deschise de Maiorescu, au păşit peste perceptele hegeliene seci şi imuabile, au sfărâmat lanţurile unei epoci de tranziţie, avântându-se spre larga inspiraţie universal umană.

Conservatorizmul i-a întunecat perspectivele viitorului. A crezut că viaţa popoarelor este o formulă, un silogizm etern, că democraţia este un cuvânt de întruniri publice, gol şi van, însă

călcând în picioare zgura trecutului rutinat, popoarele zdruncinate de uriaşa prăbuşire provocată de războiul mondial.

Rămânând în cadrul său, pe Maiorescu nu-l putem judeca de cât în epoca lui şi îmbrăcat în haina convingerilor sale. Nu mai aşa ni se arată ca una din cele mai de seamă figuri ale renaşterei noastre naţionale: viguros orator, inciziv; critic impunător şi sobru; magistru fermecător în a expune în forma artei ideile ce frământă mintea omenească; un excepţional scriitor şi o puternică personalitate.

Câteva cugetări răzleţe din opera lui ne dezvălue gânditorul şi omul; cugetătorul a fost remarcabil şi omul dintre cei aleşi:

— Prin negura egoizmului nu străbate lumina adevărului, nici căldura frumosului. Aşa dar entusiasmul impersonal, iată semnul hoătrîtor al celor chemaţi (Progresul Adevărului).

— Don Quijot credea că morile de vânt sunt uriaşi. Oamenii de rând cred că uriaşii sunt mori de vânt.

— Respectul exagerat pentru întregimea cugetării împiedică acţiunea. Orice faptă este o verigă ruptă dintr'un lanţ infinit, şi omul activ este din capul locului condamnat la fragment.

— Treapta d'intâi pe care ne înălţăm este un altar de jertfă.

— Când se află omul în momentele hotăritoare ale vieţii nu-l mai conduce mintea: ea îi arată numai alternativele. Direcţia finală o dă inima.

ION FOTI

Mama Invingătorului

Subiectul din PAUL HEYSE

Olimpia e 'n freamăt de cântec şi de svon,
Elada se revarsă spre lungul stadion.
S'au adunat voinicii vârtutea să'şi măsoare,
Poporul curge'n valuri spre locul de onoare.
Sosesc din zorii zile bărbaţii doritori
Să'şi vadă, să'şi cinstească pe mândrii luptători.
Din zori şi până seara ei stau înfipţi la locuri
Incremeniţi, cu ochii la 'ntreceri şi la jocuri.

Şi, după orânduială olimpicului Joe,
In stadion să intre femeile n'au voe.
De-ar asculta vreuna ispita vechei Io,
Nebuna îndrăsneală cu viaţa ar plăti-o.
Căci ar fi îmbrâncită nevoinic de pe stâncă,
In tartarul ce-ascunde prăpastia adâncă.
Doar una, a Demetrei bătrână preoteasă,
La sărbătoare poate să intre şi să easă.
Ea singură, primită la joc, dintre femei
In rând cu înţelepţii îşi are locul ei...

Adie boarea serii prielnică răcoare
Și Helios din slavă începe să coboare,
La pas mânând fugarii de flăcări purtători,
Să mai privească 'n stadiu frumoșii luptători.
Ii vine depe frunte să-și ia un ram de laur,
Spre stadiu să-l îndrepte cu valul scump de aur.

Și-acum întreg murmurul și freamătul s'alină,
Cum e după furtună, când cerul se 'nsenină,
Iși ține răsuflarea noianul de popor,
Cu foc se'ndreaptă ochii spre cel biruitor.
Și iată-l, cu heroldul de mână, se arată
Și-așteaptă dela juriu răsplata meritată.
E tânăr, lat în spete, înnalt și mlădios,
Și ochii lui de vultur sunt îndreptați în jos,
Abia'ndrăsnind privirea s'arunce printre gene,
Să soarbă bucuria mulțimilor elene.
Pe nalta-i frunte părul șuvițe moi se lasă
Și pieptu-i larg se umflă în boarea răcoroasă.
Cu pașii rari, dar siguri el urcă la tribună
Coroana biruinței pe tâmple să i-o pună.
Intre viteji cu nume el luptă 'ntâia oară
Și-atâta fericire îi pare că'l doboară.
In cinci mărețe 'ntreceri pe toți i-a biruit,
In aruncări cu discul, în fugă, în sărit,
In trântă și în lupte cu pumnul fel de fel
A 'nvins eroi cu faimă și 'ntâiul a fost el.
Și-acum par'că visează și nu'i vine să creadă.
E el cel mai de seamă în falnica Eladă ?
Spre el se îndreptează potopul de priviri
Și-aplauzele lumei ce și-a eșit din firi,
Și strigătele care surori cu nebunia-s :
— Koroebus ! E Koroebus, feciorul lui Pelias !..

Și-acuma de pe scaun, cu 'naltă demnitate
S'a ridicat bătrânul cu plete argintate
Și depe masa'n fildeș și'n aur încrustată
Cu ramuri și coroane mărețe încărcată
Menite să'ncunune cu cinste bărbăția
Și să vestească 'n largul cetăților mândria,
Alege cea mai verde coroană de meslin
Și-o prinde'n jurul frunții voinicului strein,
In vreme ce Heraldul rostește al lui nume
Să poată să-l audă înflăcărata lume.
— Koroebus din Elida, lui Pelias fecior,
In cele cinci întreceri întâiu 'nvingător!..

A fost o răbufnire de val întărâtat,
Când aripi de furtună albastrul larg îl bat,
Un vuet ce răsună ca tunetul în zare
Pornind în freamăt cedrii din sacra lor visare,
Il chiamă toți pe nume, d'n locuri ce pornesc
Cu vuete de valuri ce'n țărmuri se izbesc
Pare că chiar Olimpul, făcând cu fruntea semn,
Adaogă curatei înflăcărări îndemn...

Abia a pus bătrânul în părul lung și des
Coroana ce-l arată pe-al zeilor ales,
Și, de pe trepte 'nalte, de sus, dela tribune,
Cuvinte de ocară încep ca să răsune.
Un nou tumult începe, scrâșniri, amenințări,
Mulțimea se'mbulzește turbată sus pe scări
Și murmură și zeii îi chiamă toți de-odată, —
Uimit judecătorul la noua zarvă cată.
Mulțimea îndârjită a năvălit grămadă
Ca roiul de pe creangă acum are să cadă.
Și'ncremenește moșul, când înțelege ce e, —
Mulțimea revoltată aduce o femee.
O biată babă mică, zbârcită, nevoiașe
Subt pumnii și'n ocara mulțimei pătimașe.
— Un sacrilegiu, de care acuma să răspunzi !
Ce demoni te'ndemnară aicea să pătrunzi ?..

Se uită și Koroebus și bagă-atunci de samă
Și ca din ghiara hidrei răsună glasu-i: Mamă !
Mai sprinten decât cerbul, își face loc cu zorul
Cu braț de zeu împinge de-o parte tot poporul.
Și lângă bătrânică în salturi ajungând,
Ii rânduește haina pe trupul cel plăpând
Și-o ia cu drag în brațe. Bătrâna leșinase
De groaza și înghesul mulțimei mânioase.
Și-acuma din mulțime un paznic s'a desprins.
In partea stângă mâna a prins să și-o apese

— Mărite jude, iată, rostește gravul ins,
Femeia asta calcă a legei rânduială,
De-așa nelegiuire îi cerem socoteală.
Călcarea rânduelei primită dela zei
Bătrâna s'o plătească acum cu viața ei.
De două zile șade cu ochi iscoditori
Privește în arenă la bravii luptători,
Și, nerostind o vorbă, șiret s'a prefăcut,
In bărbătești vestminte, părea că-i surd și mut.
Așa încât vecinii din jur îi dară pace,
Nebănuind că-i babă și cum că se preface.
Dar astăzi când coroana ați dat acestui june,
Văzui că se petrece cu mutul o minune.
L-a fost cuprins de-odată suspinuri ne'nțelese.
Și-a început să plângă cu tremur năbușit,
Apoi și-a pierdut firea și jos s'a prăbușit.
Credeam că-i amețeală, cum vine la bătrâni.
Cu gând de-ajutorare, eu capu-i prind în mâni
Atunci prepusa barbă îi cade dintr'odată
Și chipul de bătrână zbârcit mi se arată...
Aș a vrut să'nșele și să pătrundă-aici,
Că n'o ținea pământul... Să vadă pe voinici !
Acum nelegiuirea voi drept s'o cumpăniți
Osânda ei la moarte noi cerem s'o rostiți !..

A tresărit atuncea bătrâna măruntică,
De lângă fiul mândru măreață se ridică
Și pasul și-l îndreaptă spre jude, îndrăsneață :

— Da, vreau ca să mă judeci și nu-mi pasă de viață,
Și nu vreau îndurare, mai pot măriții zei
A doua bucurie să-mi dea la anii mei?
Această zi plătește întreagă viața mea,
Cum? Vreți să-mi pierd norocul să văd pe-al meu fecior
In Pentatlon întâiul în lupte'nvingător ?
De trei ori în vieață bărbatul meu iubit
Cu gloria de-aicea s'a'ntors împodobit,
Dar n'am pãsstrat în suflet nimica din fiorul
De glorie, cu care l-a'mpodobit poporul.
De două ori coroana de brav învingător
Luă 'n Olimpiadă întâiul meu fecior.
Din toată strălucirea cu ce m'am fost ales ? -
In carul lui de luptă voi mort mi l-ați trimes.
In luptele cu Perșii, pe-al doilea băiat
Voi mi l-ați dus, știți bine, și nu mi l-ați mai dat.
In crâncene războaie să lupte mi lați dus.
Și doar atâta știre de dânsul mi-ați adus
Că s'a lupta ca leul, viteaz neîntrecut
Și ca erou cu fața spre dușman a căzut...

Acuma unul singur Koroebus mi-a rămas.
Când am văzut că și el își ia de-acasă pas,
Și vine-aici cu fala părintelui măreț,
Și-a fraților ce-și dară vieața fără preț,
In casă nici chiar zeii nu mă putură ține,
Simțeam că vechea casă se năruie pe mine.
M'am îmbrăcat cu grije în haine de bărbat,

Pe față barbă albă, cum vezi, mi-am așezat,
Și am venit, căci gândul mă frământa amar :
S'ar fi putut ca Moira să mă încerce iar,
S'ar fi putut ca zeii de tânăr să mi-l ia, —
Și vream să-și plece capul, murind, în poala mea!..
Căci ăsta-i dreptul veșnic al mamei cu obidă,
Ca mâna ei duioasă să poată să închidă
Pleoapele pe ochii copilului ce moare,
E lege ca să-i fure și dreptul ăsta oare ?
O, Joe, care viața și moartea 'n lume sameni,
De e și legea asta, noi nu mai suntem oameni !

Și, cum vedeți aicea venii cu focul meu.
Dacă-am greșit, pedeapsa mi-o trage-o numai eu !
Nu-mi pare rău de fapt și nu mă tem de stâncă
Și nu mă înfioară prăpastia adâncă,
Răsuflul cel din urmă pornit din al meu piept
Va prea mări pe zeul cel bun și înțelept
Că'n viața mea trudită norocul ăsta-mi este :
Să nu sorb din uitarea ce'n stropi o poartă Lethe,
Pân' n'oi gusta zilei de astăzi bucurie,
Nu-mi pasă, cea din urmă a vieței mele fie !...

Bătrâna tace. Ochii spre fiul drag și 'ndreaptă
Cuvântul de osândă senină îl așteaptă.
Mulțimea amuțește, fiorul o străbate,
Bătrânul jude simte cum inima îi bate...

Atuncea preoteasa Demetrei se ridică,
Cuvântu-i ca argintul tăcerea o despică.
— Ce ? Stați la îndoială ? Dar nu vedeți voi cum
Olimpica voință spre noi își face drum ?
Femeea asta care născu feciori eroi,
Ce-au ridicat Elada și ne-au slăvit pe noi,
Femeea ce nu ține de răsul morții samă,
Ci'și face datoria cu dragoste de mamă,
In ciuda vechei datini ce-au respectat-o regii,
Mi-e soră prin nobleță, ea stă de-asupra legii !
Chiar dacă ura voastră acum o osândește,
Zeița mare, cărei vieața mea'i slujește
O iartă de păcatul, ce voi îl credeți greu
Și'și află mântuire aici, la sânul meu !

A zis. Și de bătrână s'apropie duioasă.
In mâni îi prinde capul duioasa preoteasă,
Și, față cu mulțimea încremenită, mută
Cu dragoste de soră, pe frunte o sărută...

Iar tânărul, cu ochii arzând de sănătate,
Cuprinde pe bătrână în brațele-i bărbate,
Pe umeri o ridică, pornind cu ea acum,
Mulțimei s'o arate. Și-abia își face drum...
Se 'nghesuie poporul și toți voesc s'o vadă,
Toți cei care cerură s'o dea peirei pradă.
Triumfătoare trece plăpânda bătrânică
Și mii de brațe 'n cale-i, cinstind-o, se ridică.
— Evoe, tu Koroebus, erou fără de samă,
Evoe, fericită și ne'ntrecută mamă !

Dar ea, cuprinzând capul frumosului voinic,
Nici ochii nu'și ridică și nu zice nimic
Doar uneori alintă, încet duios și blând
Coroana lui Koroebus, o lacrimă ștergând.

Și, uite, pe măsură ce drumul străbătea
Povara lui Koroebus se face tot mai grea
Și tot mai rece'i pare acum că'l mângâie mâna,
Și greu își lasă fruntea pe capul lui bătrâna,
Iar după ce-a dat viață întregei largi arene,
Pe veci se'mpreunară ale bătrânei gene ?
Un trup fără de viață Koroebus acum poartă :
Măicuța adormise, măicuța era moartă !

— Norocul a ucis-o, ziceau bătrâni juzi,
Ca de un semn olimpic ștergându-și ochii uzi,
Iar tânăru 'ngenunche lângă măicuța-i bună
Cu cea din urmă rază Apollo-i încunună
Și de văpaia milei o clipă 'mbujorat
Cu mută maiestate în val s'a cufundat.

Cu mâna ei curată, bătrâna preoteasă
Un ram de meslin verde alege depe masă
Il pune cu iubire pe pieptul celei moarte,
Şi-o dulce armonie a răsunat departe.
Par'c'auzeau cu toţii prin aer dulce cânt,
Aşa cum e, când zeii coboară pe pământ,
Par'că, trimeşi de Joe, în cântece de liră.
Ai păcei zei din aripi aicea fâlfâiră
Şi sufletul bătrânei l-au fost luat cu ei,
Să'l ducă'n lumea umbrei, printre eroi şi zei !..

I. U. SORICU

O Problemă de Istorie

Istoria noastră este confuză ; începuturile, mai ales, sunt întunecate : lipsa de documente, clare şi precise, aruncă o umbră de nestrăbătut asupra desfăşurării evenimentelor istorice a coloniştilor romani din Dacia şi din meleagurile Pindului. Faptul se explică : după decăderea Romei, după împărţirea imperiului în tetrarhii, apoi în imperiul de apus şi de răsărit, provinciile romane excentrice au cam fost lăsate în părăsire şi uitare — iar unitatea teritorială, administrativă şi juridică a perdut din puterea şi armonia imperială cezariană. Năvălirile barbare ale triburilor germanice întâi, revărsările hoardelor mongolice, din stepele platourilor asiatice, mai târziu, au rupt firul istoriei noastre ; invaziile clanurilor slave apoi au complectat fatalitatea, rupând în două trupul romanităţii dintre Carpaţi şi Pind, dintre Dunăre şi Adriatica, din care cauză istoria ei bimilenară, a luat alt curs, dând altă faţă destinelor celor două ramuri latine. Din punct de vedere politic şi militar, românii danubieni au un trecut mult mai bogat şi mai strălucit ca Pindo-Românii ; ei au avut statele lor, legislaţia lor, voevozii lor, armatele lor, până la un punct, şi cultura lor, căci, cultura merge mână 'n mână cu organizaţia statală. In ce priveşte influenţele culturale slave şi greceşti, ele au fost de scurtă durată, şi nici n'au pătruns în straturile masive ale poporului — care a păstrat filoanele de aur ale spiritului şi psihologiei latine ancestrale. Dacă biurocraţiile au scris cu slovă slavă, dacă clasele boereşti au început să vorbească în limba lui Anacreon, faptul acesta n'a atins cristalul simţirii româneşti, care străluceşte aşa de neasemuit de frumos în literatura populară — în poezie mai ales ; dacă Daco-Românii ar avea numai poezia *Mioriţa*, acest diamant al sensibilităţii poetice a poporului, încă ar putea să se mândrească cu puterea de creaţie originală şi autentică a spiritului latin.

Nu tot astfel se prezintă elementul aromânesc : în contact cu un popor cu mult superior lui, culturalmente, cum au fost Grecii ; înghesuit în munţi, unde s'a retras ca să-şi păstreze independenţa şi fiinţa naţională ; despărţit, prin însăşi viaţa lui pastorală, în triburi conduse de celnici ; neputând alcătui un

stat omogen — afară doar de trecătoarele alcătuiri din Valahia mare — în vecinică harţă cu Turcii şi cu Albanezii ; cu o cultură rudimentară, de esenţă greco-ortodoxă ; practicând transhumanţa, în bună parte din cauza organizaţiei pastorale, Aromânii n'au măcar o literatură populară de prestigiu, ca Daco-Românii ; au, în schimb, o etnicitate mai omogenă, mai curată, o etnicitate în care n'au intrat conglomerate străine ; ei s'au păstrat curaţi — în creerii munţilor — cum se păstrează perla în scoica ei aspră şi dură. Cum vedem, cursul istoriei, la cele două ramuri latine, şi-a schimbat, de la obârşie, matca naturală, fiecare ramură desvoltându-se a parte, potrivit configuraţiei geo-politice şi împrejurărilor istorice ; ce a rămas, însă, ca substrat comun şi nealterat sunt următoarele fundamentale caracteristice : limba, datinele, credinţa. Totuşi, o problemă rămâne de lămurit : *problema obârşiei !* Se admite, de obiceiu, că Mace-Românii ar fi colonişti emigraţi din cele două Dacii-Traiană şi Aureliană — spre bazinul Adriaticei şi al mărei egeice ; pentru a se confirma teza, se recurge, de obiceiu, şi la ipoteze istorice, slab argumentate ; şi, de la o vreme, la filologie, cu alte cuvinte, la identitatea de limbă. Aceasta este tradiţia argumentării ; tradiţia are, de sigur, însemnătatea ei ; dar, nu-i mai puţin adevărat, că tradiţia, în istorie, este, de multe ori, înfăşurată în scutecele de aur ale legendei.

Istoria popoarelor vechi, este o istorie de legendă, iar critica
modernă, a spulberat multe fantezii şi neexactităţi ; noi credem
că şi istoria neamului românesc trebueşte refăcută. Şi iată de ce :
istoricii, de când lumea, au obiceiul de a se copia unii pe alţii,
considerând ca erezie faptul de a nu confirma ceea ce au spus
alţii, înaintea lor ; şi, se cred, cu atât mai ştiutori şi mai doc-
trinari, cu cât citează în argumentarea lor, mai multe texte false
şi încâlcite — unde adevărul şi falşul se bat cap în cap. Dovadă,
în privinţa aceasta, este faptul că, tot ce se scria acum un veac
despre cutare sau cutare problemă, nu mai are astăzi nici o va-
toare istorică — relativ, bine înţeles — aparatul criticei distru-
gând munca migăloasă a bieţilor istoriografi de altă dată. In
istorie se clădeşte adeseaori pe nisip ; un vânt, cât de uşor, şi
şubreda arhitectură se prăbuşeşte ; iată de ce, în ştiinţa aceasta
cam romantică,, sunt creatori, nu informatorii migăloşi şi poli-
grafi, ci marii constructori de teorii, pe un plan de ansamblu, ge-
niali sinteşti, intuitorii, arhitecţii adevăraţi, nici de cum sala-
horii şi *mestriaşii !*

Revenind la subiectul nostru, ne întrebăm : au dreptate *că-
limariştii* cari afirmă că Aromânii sunt — pur şi simplu — su-
pravieţuitorii emigranţilor din Dacia ? Noi suntem convinşi că
nu ! Problema e simplă : dacă Macedonia a fost colonizată, cum
era obiceiul Romei — şi incontestabil că a fost — cum putem
admite că toţi coloniştii vechi s'ar fi desnaţionalizat până la
unul ? Că mulţi s'au grecizat şi slavizat, cert este ; dar a admite
o absorbire totală a vechiului element latin, ar fi, nu o greşeală,
ci, o naivitate...

Elementul latin a perzistat totdeauna în Pind : o sută şi o
mie de argumente pledează în favoarea adevărului acesta : tipul,
craniologia, toponimia, însuşirile milităreşti, obiceiuri şi, pe

deasupra, dalectul. De sigur, nu într'un articol de revistă vom putea lămuri problema în complexul ei ; ceva mai mult : nu cu mijloacele istorice de cari dispunem vom reuși a stabili, definitiv, temeiurile originei Aromânilor. Ceea ce îndrăznim a semnala, este faptul că istoria neamului românesc, la izvoarele ei, rămâne de făcut. Până acum plutim în gol. Ne trebue o intuiție genială care să strălumineze începuturile noastre istorice ; și, nu desperăm : avem credința că mintea aceia genială, realistă și divinatorie, documentară și intuitivă, va veni ; și sperăm că va veni din Macedonia, dacă împrejurările vor permite — întru cât numai un om care a trăit în Macedonia, având intuiția precisă a lucrurilor și a oamenilor, va putea străbate mai adânc în firea lucrurilor și în straturile istorice primare ale trecutului românesc. Numai un spirit superior, care a studiat firea celor două ramuri latine — sud și nord dunăreană — va rezolva problema...

Așa dar : Ce sunt Aromânii ? Susținem : vechi coloniști ai Romei consulare, adevărați italieni, peste cari, cu secole mai în urmă, au venit valurile de emigranți din cele două Dacii, din pricina viscolirii vremurilor, a invaziilor barbare, a slavilor cari au ocupat malurile Dunării, și a nomadismului care ducea pe oieri de la o extremitate a peninsulei balcanice la cealaltă...

Că Aromânii sunt, în bună parte, vechii coloniști militari ai Romei, transplantați în defileurile pindene — ca străjeri — după cucerirea Macedoniei, sunt dovadă toate amintirile rămase la popor, toponimia, vechile nume de familii, pur romane, graiul, etc.

Romanizarea devenise așa de intensă în provinciile de peste Adriatica, în cât, marele imperator și om de stat, Iuliu Cesar, spre a infuza un sânge mai regenerator popoarelor italiene îmbătrânite, introduse, în orgolioasa cetate de pe Tibru, *elemente barbare*, în maturul și sacrosanctul corp al senatului, cea mai veche și mai ilustră instituție romană.

Iată ce scrie istoricul *Mermeix* în Istoria Romană din editura : *Les grandes études historiques :* César introduisit (în senat) des hommes qui étaient considerés comme des barbares, bons seulement à servir comme auxiliares militaires : des sénateurs, des Gaulois, des Espagnols, des ILLYRIEUS... Des ILLYRIEUS ! Semnificativ și documentar ! Procesul de romanizare în ascensiune ! Nu de geaba, Roma implântase coloniștii săi veterani pe catenele Pindului !

Toponimia este auxiliarul informativ al istoriei, în nebulozitatea trecutului ei, de cea mai netăgăduită veracitate și însemnătate : valurile de oameni și de popoare trec, toponimia române, ca stâncile în valurile răzvrătite.

Noi, Aromânii, n'am scris istoria trecutului nostru, întrucât nu au avut cine s'o scrie ; a scris'o doar destinul, măreția poporului roman și lancea legionarului cuceritor. Iată istoria noastră toponimică : în pitorescul și mândrul orășel *Aminciu* se vorbește și azi de : *Calea al Cesar*. Se știe, că Cesar, după bătălia de la Dyrrachium, cu Pompeiu, a trecut în Tesalia, unde s'a întâlnit cu Domitius la Aegina (Malocași de astăzi) ; acest drum trecea prin părțile orășelului aromânesc Aminciu ' probabil, tradiția a păstrat amintirea de Ghia (Via : calea) Piua, de loca-

litatea *Imperatoarea* etc. după cât știm noi și după cum afirmă și profesorul Vasile Diamandi, originar din Aminciu, în bogata în informațiuni operă a lui : *„Românii din Peninsula Balcanică"*.

Un alt caz de toponimie foarte interesantă : în mijlocul stâncilor acroceraunice (chimana de astăzi), în Albania, se găsea pe timpul lui Iuliu Cesar un mic port numit *Paleasa* (Paljeesa) ; cuceritorul Galiei, Cesar, a debarcat în acest port, cu cei 15.000 de legionari ai lui, în expediția din Epir, împotriva adversarului său Pompejus, în războiul civil. Ei bine ! Tot în Albania avem, astăzi, satul românesc *Pleasa*, locuit de *Farșeroți*, vechi locuitori din Albania, probabil, *la postérité d'une colonie etablie par Quintus Maximus en Taulantie* (Muzachia). precum relatează scriitorul francez Pouqueville, care reproduce în scrierea sa, tradiția moștenită și povestită de Aromânii de pe litoralul Adriaticei, unde colonizare romană a fost așa de întinsă și puternică.

Dar afară de aceste amintiri și dovezi toponimice despre vechea romanitate a elementului macedo-român, avem graiul lor, cea mai splendidă și incontestabilă mărturie a veacurilor despre curata și străvechea latinitate. Dăm aci, din reminiscențele noastre lexicale, cuvinte aromânești, de proveniență latină, cuvinte ce nu există de cât numai în dialectul aromânesc, sau, chiar dacă există, pe alocurea, și graiul daco-român, fonetica și forma prezintă altă fizionomie. Din înregistrarea acestor străvechi reziduri vocabularice în dialect, tragem concluzia firească și logică, că, *Aromânii*, aparțin primului strat de coloniști militari ai Romei, așezat în Pind, imeidat după cucerirea Macedoniei și prefacerea ei în provincie romană (146 a. C.). Din acei vechi coloniști au fost aduși o parte și în Dacia, după cucerirea ei de marele Traian, și mărturiile istorice, pe cari le avem, nu lasă nici un dubiu ; mai târziu, din pricina evenimentelor neprielnice, coloniștii de la Dunăre s'au prelins iarăși — în parte bine înțeles — spre vechiul leagăn al așezărilor romanice, dintre marea Egee și marea Adriatică ; cu începere din secolul al IV până într'al XIII a fost un du-te vino, de la Dunăre la Pind, din pricina războaelor, a nesiguranței și a transhumanței...

Iată registrul acestor cuvinte, în dialectul aromân : *hiavră= febris = friguri ; hivrescu = febresco : am friguri ; hivrică = febricola = friguri slabe ; fauă = fava = bob ; ceacere = cicer = năut ; disic = diseco = taiu pe jumătate ; disicat =dissectus = tăiat pe jumătate ; sărcliare = sarculare = a prăși, a săpa ; sirtu = sertum = zăvor = participiul de la verbul sero = ui = sertum = ere* aratru = *aratrum = pulg ; vómir = vomer = fierul plugului ; agru = ager = ogor ; sărmăniță = sarmentum = mlădiță = trunchiu de copac = leagăn la macedo-români ; hic = ficus = smochin ; fede = fides = credință = cuvântul acesta se aude la Aromânii din Albania ; eu l'am auzit la Berat ; apiră și aperire = aperio = ire = a deschide, a se insenina = coelem apertum = cer senin ; aromânii zic : apiră, se luminează de zi ; tu apirită = în fapt de zori ; minut = minutus = subțire ; cusurini = consobrinus = văr ; cusurină = consobrina = verișoară ; çilar = cella = pivniță ; ameriz = meridies = miezul zilei ; castru = castrum = cetățue = fortăreață ; croc = cro-*

cum = gălbinuș de ou = culoare de șofran ; curcubetă = cu-
curbita = dovleac ; caloare = calor = căldură ; sellă = sella =
șea ; gală = gala = vopsea neagră = cuvântul se aude la Laca,
sat în Epir, sub forma : lae și galä si ti ved = laiu și negru să
mi te văd, sau, lea gală ! Fă, neagro ! Gârgălian = gurgulio =
onis = gâtlez ; hiliustră = filiastră = noră ; agiun = jejunium =
flămând ; aliu = allium = usturoiu ; favru = faber = meșteșu-
gar ; mulă = mula = catâr ; cătină =catena = lanț ; se mai
zice și coloana vertebrală ; giun eapene = jenuper = ienuper ;
cănut = cănitia = sur = încărunțire ; angrănire = grunio = ire
= a grohăi ; gruniu = grunnium = vârf de deal = la macedo-
români : bărbie ; sinin = serenus = senin ; puscă = posca = oțet;
virviridzare = verberare = a avea dureri din bătae ; fuști =
fustis = bătae cu bastonul ; auă = uva = struguri ; ghinglă =
singula = curea de la șea sau samar ; sufrunțeauă = supercilium
= sprâncene ; năîri = ira = a se mânia ; sinapi = sinapis =
muștar ; nearcă = noverca = vitregă ; căvală = cavalus = cal =
călare ; peculiu = peculium = pecullium = bani ; cupie = copiae
= turmă ; viglă = viglia și vigilia = loc de veghe = strajă ;
cireap = ceres = cuptor ; auș = avus = moș = bunic ; armu =
așiră = aquilă ? vultur ; mreană = muraena = pește, țipar ;
lixur = luxuria = lăcomie, dornic de belșug ; = aries = tis =
berbec nejugănit ; alisivă = lixivia = leșie ; ilie = ilia = um =
golul dintre coastă și șold ; limă = lima = pilă ; dzadă = taeda
= așchii de brad (cuvântul se aude și în Ardeal) ; cuculiu =
cucullium = glugă ; pade = pateo = ire = loc deschis = poeană.
armus = halcă de carne mai ales de la urmăr ; fleamă = flamma
= flacăre ; utri = uter-is = burduf ; volbu = volvo-ere =
învârtitură ; sân = sanus-a-um = sănătos ; ghia = via = cale :
la Aminiciu avem : ghia Pia = calea Pia ; lau = luo = ere = a
spăla ; păresimi = quadragesima = postul mare ; căperdă = ae
la participiul verbului cooperio = ui = ertum = ire = a învăli =
învălitură ; buclă = poculum = cupă, vas de apă ; ghinghiți =
viginti = douăzeci ; mes = mensis = lună de zile ; misură = meu-
sura = măsură = farfurie la aromâni ; pociu = pocillum ; ur-
cior = bășiare = basiare = a săruta ; bășat = boișatuim = săru-
tat ; bel = bellus-a-um = frumos ; I = de la verbul ire = a
merge ; se întrebuințează la imperativ pentru stimularea mersu-
lui la casi ; axunghie = axenghia = grăsime de porc ; areati =
aries-etis = berbec, mai ale la berbecei nejugăniți ; căpisteare =
copisterium = copae în care frământă femeile ; colastră = co-
rastra = la Daco-Români la fel = primul lapte după fătatul
oilor ; tramă = tramo = firele, bătătura la țăsut ; grem =
gremium = povârnăș = scobitură de pământ = gremium ter-
rae = sânul pământului (Lucrețiu) ; călcini = calceus = în-
călțăminte ; arud = rudus = fraged, nelucrat, fin = lână ru-
dă = lână moale ; față = arudă = obraz fraged, mătăsos ;
pàvrie = pavor = frică, groază ; oști = hortis ? = dușman ; se
zice la câni când sunt alungați ; poate are și sensul de ostium =
ușă = adică a sta de strajă la ușă. Filologii să-i găsească expli-
care : tutiputä = potior ? = ire = a fi stăpân peste tot = proprie-
tate : tutiputä la oeri are sensul de avere, de proprietate, de pose-

siune de turme ; cuculiu = cucullus = glugă = arină = arena =
nisip.

Cât despre Aromânii de pe catena Pindului, cari se întind
ca o apă idn Epir până în inima Greciei (Aspropotamul), aceștia
sunt, neîndoios, vechii străjeri ai defileurilor, descendenții colo-
niștilor de veterani ai Romei, după cucerirea Macedoniei și pre-
facerea ei în provincie romană.

Dinicare = dimicare = a lupta. Se întrebuințează în expre-
siunea de bătae = se dimicară = se măcelăriră ; căprălează =
caprile = staul de capre ; sâmbuluchi = sambucus = soc ; man-
gă =mango-nio și mangonium-i = geambaș, șmecher ; lumache
= luma = mărăcine = ramură spinoasă la macedo-români ;
hascu = cascus = primitiv = om prost ; mreană = muraena =
pește = țipar ; arujire = ruglo = ire = a recheza, nechezat ;
mandră = mandra = grajd = țarc de oi ; juguli = juguli = ju-
gul-are = a tăia gâtul = a junghia.

Am putea lungi registrul ; inutil, întru cât credem de ajuns
cuvintele citate. Printre ele, filologii vor găsi, poate, și deriva-
țiuni nejustificate. Ceea ce voim să stabilim noi este faptul că
aromânii din iPnd au moștenit și păstrat un graiu ce dovedește
vechea lor origine de coloniști italieni așe ați pe plaiurile Pin-
dului cu două secole și jumătate înainte de colonizarea Daciei ;
că formează, deci, stratul primar pe care s'au așezat, rând pe
rând, valurile de coloniști emigrați din meleagurile balcano-
dunărene, din cauza învălmășirii vremurilor. Faptul că, cuvintele
de mai sus nu există în limba daco-română este o dovadă lin-
guistică decisivă, pe lângă dovezile istorice.

Caracteristic : satele românești din Macedonia sunt de pro-
veniență nouă ; au o existență de două-trei secole ; locuitorii s'au
coborît din Albania, din vestitele orașe : Moscopole, Birina, Ni-
culizza, Gabrova etc., cu alte cuvinte de pe litoralul mării Adria-
tice (vechea Ilirie), cu legături geo-politice imediate cu penin-
sula italică, leagănul coloniilor aromânești ; se știe, cum că Illyria
a fost întâi și intensiv colonizată de Romani : exodul din Al-
bania spre Macedonia s'a făcut prin veacurile XVII, XVIII, din
cauza prădăciunilor albaneze și Aromânii au trebuie să se scurgă
spre centrul imperiului : colonii s'au așezat la Ochrida, Clisura,
Blața, Nevesca, Crușova, Perlepe, etc. Urmașii acestor coloniști
se disting și astăzi prin inteligență și istețime practică : perdep-
sceni, clisoreni, crușoveni, se disting prin pricepere și inițiativă
comercială, prin hărnicie și stăruința neobosită întru atingerea
unor scopuri superioare de ascensiune în ierarhia socială — așa
cum au fost și străbunii lor Moreopoleni, vechi locuitori ai Al-
baniei.

Dar câte necunoscute, cari fac parte din misterele istoriei,
în tragica și sbuciumata istorie a aromânilor ! !...

NUSI TULLIU

Un simbol: Pindul.

Există în diferite perioade cruciale din istoria popoarelor anumite cuvinte cu o rezonanţă dinamică şi explosivă care răscolesc un întreg trecut de lupte şi biruinţi, care înfierbântă un prezent plin de pătimiri şi revolte şi care dăltuesc profetic în spasmuri dimiurgice marele drumuri ale viitorului. Fiecare popor în spaţiul interior-psihic al erupţiilor sale spre sfânta trecere în legendă, a simţit unanim şi intensiv năvalnicele furtuni care se prăvală la cea mai surdă vibraţie a cuvântului magic devenit prin transfigurare un labarum al elitelor, un murmur profund al masselor, un simbol al tuturora.

Restrângând cadrul acestor constatări şi privind problema aromânească în toată complexitatea şi sub toate aspectele interne şi externe, desprindem că întregul popor valah sud-dunărean, trăieşte actualmente exact una din aceste perioade din istoria sa. Căci, deşi răsleţită şi împrăştiată de vijelia vremurilor dela Valona la Volo şi dela Cărpiniş la Giumaia, forţa valahă din Peninsula Balcanică, trecând peste orice animozităţi de ordin regional a reuşit totuşi să-şi creeze un simbol al tuturor pătimirilor şi năzuinţelor sale concretizat şi încrustat într'o denumire de munte granitic şi anume: Pindul.

Şi ce frumoasă alegere în acest tablou cu adevărat simbolic! Munţii care străpung zările sfidând cotropitorii; codrii bătrâni, aezii golgothei aromâneşti; văgăunile ce n'au cunoscut decât şuerul armatolilor şi haiducilor; torentele sângerânde din vârtoape purtătoare de lacrimi şi nenoroc; plaiurile pe unde au fâlfâit biruitoarele flamuri cu „lupoaica", toate acestea trăesc năvalnic în modulaţiile acestui cuvânt care, pentru noi, iconează totala deslegare a problemei aromâneşti.

Căci, într'adevăr, atât pentru intelectualitatea aromânească cât şi pentru oerii şi cărvănarii acestui popor de atâtea ori martirizat şi crucificat în istorie, Pindul sub egida căruia pulsează astăzi întreg valahismul balcanic, nu mai este „un lung şir de munţi care se întinde dela Alpii Dinarici şi până la Etolia şi Acarnania", ci reprezintă însăşi unitatea şi solidaritatea aromânească.

La crearea acestui simbol au contribuit de bună seamă mai mulţi factori de ordin cultural, literar şi politic care au reuşit să impună definitiv noul steag sub cutele căruia s'a pus toată suflarea aromânească din Balcani. Vom căuta astfel în cele ce urmează să precizăm măsura în care aceşti factori au determinat ca simbolul „Pind" să răsbată în toate straturile devenind un mobil puternic al renaşterii aromâneşti şi

în acelaş timp să fixăm semnificaţia faptului de a fi asistat astăzi, poate spre desamăgirea unora, la un caz cu totul neobişnuit, acela de a se fi permis schimbarea de direcţie a acestui fenomen social şi naţional, pornit de data aceasta după ce au cucerit şi frământat intens massele, într'un sens contrar, adică de jos în sus.

Cât priveşte fenomenul cultural, observăm că datorită poate unui fericit fapt acela de-a fi fost din regiunea Pindului Părintele Averchie, am avut în satele pindene cele mai multe şcoli şi biserici ca în orice altă regiune încă de pe la începutul celei de a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Pornind campania redeşteptării aromâneşti în munţii Pindului împreună cu „cei 12 apostoli ai aromânismului", Averchie fără să vrea a pus Pindul pe un piedestal care a permis mai târziu afluxul din acest centru al multor acţiuni şi mişcări menite să menţie trează conştiinţa naţională a tuturor aromânilor. Ca urmare a acestor stări de lucruri de altă dată, Pindul şi astăzi constituie pionul cel mai puternic al aromânismului balcanic, fără a exxclude de bună seamă existenţa şi altor centre cum ar fi Veria, Coritza sau Vodena unde elementul aromânesc se conservă cu o îndărătnicie şi o intransigenţă demnă de o situaţie politică şi socială mai bună.

Trecând la un al doilea factor destul de important, vedem că literatura prin netăgăduita sa valoare socială a reuşit în mare parte ca prin anumiţi poeţi-vizionari să impună „Pindul", ca un simbol al valahismului nostru. In această privinţă, cel mai mare aport l-au adus poeţii care n'au fost originari din satele pindene şi acest lucru se explică printr'un fel de excludere a regionalismului şi exclusivismului care ar fi fost pentru unii un criteriu de judecată a marilor probleme aromâneşti. Pentru a nu cita pe cei din Masivul Pindului, câteva exemple luate la întâmplare ne vor da satisfacţia de a fi stabilit un adevăr fără a face apel la unele chestiuni de amănunt. Astfel, un George Murnu, născut în Veria, l-a psalmodiat Pindul în versuri ce vor trece peste veacuri nu ca ceva concret şi cu referinţe regionale, ci ca un simbol sfânt al pătimirilor şi idealurilor aromâneşti:

„Mereu îmi văd ţar' adumbrită
De munţi cu creştetu 'n nori,
Mă 'nbată mireasma de pini şi de flori
Acolo, sub stânca boltită,
Stam iarna şi vara domnind
Şi n'a fost vrodată 'mpărţită
Cu nimeni coroana-mi în Pind"

(Blahava)

iar Ion Foti, originar din Clisura, l-a cântat în poezii de o frumusețe și măreție cu adevărat „pindeană" :

Ca lămi vezi cum tot neguri s'tindu
Ș-lu-acoapiră analtul Pindu.
Vedeț cum frândză cad și mor,
Cum plângu izvurle di dor?"

(Armânlu)

privindu-l tot prin acelaș criteriu simbolic. Și exemple de felul acesta putem da încă multe fie din Marcu Beza, fie din Nicolae Velo, fie din George Ceara.

Insă, dacă culturalul și literarul au avut o influență mai mult asupra intelectualității și asupra acelora care puteau să citească un volum de versuri apărut „naparti din Marea Lae", trebuie să mai precizăm că politicul a fost acela care a contribuit în cea mai mare măsură la impunerea acestui simbol. Și faptul este explicabil. Influența culturii și literaturii asupra unui popor de picurari și cărvănari nu era posibilă decât în foarte mică măsură și asupra unei infime părți. Politicul putea fi acela care să exercite o influență puternică și globală asupra maselor aromânești. Și din fericire nici acest factor n'a lipsit.

Evenimentele din vara anului 1917 care au sguduit profund întreaga conștiință națională valahă prin acea vrere neînfrântă romană de a rupe zăvoarele străinismului și a lega firul istoriei cu Marea Valahie și Căpitănatele medievale, au săpat adânc în sufletul aromânesc adagii ca „V'a-rupă Avlona" și au făcut din Pind, steaua proteguitoare și de bun augur a rezolvării definitive a problemei aromânești.

Peste toate aceste considerente, trebue să mai adăugăm însă și faptul că în Munții Pindului găsim cea mai compactă și mai numeroasă populație aromânească din toată Peninsula Balcanică și regiunea unde străinii n'au pătruns decât periferic și prin anumite elemente de colonizare aduse tocmai din Tracia Răsăriteană și Asia Mică.

Dar, nu numai stabilirea eixstenții simbolului ne interesează, ci și fixarea semificației lui care dealtfel se confundă cu însăși idealurile aromânești de totdeauna puse sub scutul unei unități și solidarități naționale perfecte și necondiționate.

Din acest complex de relatări asupra creerii din cuvântul „Pind", un simbol care reprezintă astăzi o obsesie generală a tuturor Aromânilor din Pind și până în Olimp și din Agrafa până pe culmile Balcanilor reese clar, că există la acest popor valah sud-dunărean o înaltă și nestrămutată încredere în destinele sale istorice și în mândra sa latinitate balcanică deapururi romană în istorie și peste veacuri.

ION SCRIMA

Vântul

Trece vântul la fereastra
Ingânând un cântec trist,
Nu 'nțeleg ce-mi cântă însă
Melancolicul artist.

Povestește poate dânsul
Că-i maestru cântăreț,
Că lăuta lui suspină
Doina bietului drumeț,

Ori aduce vestea tristă
— Abătându-se prin sat —
Că sobor se ține 'n codru
De moș Faur împărat.

Poate spune cum că iarna
Tot mai lungă, tot mai grea,
Și pe șes și pe coline
Să mai stărue ar vrea.

Nu știu vântul ce tot cântă,
Struna lui de ger plesnind,
Dar eu cred că 'ngână doina
Unui neam ce moare 'n Pind !

Capela

Cunosc o capelă pe muchea de stâncă,
La poala ei cască prăpastiea-adâncă.

Zidită de veacuri stă tristă, pustie
Și nimeni n'aprinde măcar o făclie.

Cărarea ce duce spre stânca-i stricată
Și toaca nu sună, capela-i uitată.

Muriră strămoșii cucernici ca sfinții —
Atei sunt feciorii, atei și părinții...

Virtutea străbună de mult este moartă,
Doar vântul, hoinarul, șoptește la poartă

La poarta capelei rămasă săracă
De cântec de preoți — durerea ce 'mpacă...

E Maiu

E maiu, e primăvară, e zumzet și lumină;
De fluturi, flori și cântec câmpia este plină.
Iar freamătul de codru e glas de violină.

E Maiu, e primăvară! Trec mii de sburătoare!
Natura toată râde, în straiu de sărbătoare,
Și'n pieptu-mi vesel cântă dulci simfonii de soare.

NUȘI TULLIU

POVESTE DE PAȘTI

Ca un cântec frumos de tinerețe se dusese din om în om vestea despre puterea și minunile fiului de lemnar din Nazaret.

Cei primeniți sufletește prin vraja cuvântului alinător al omului care era întruparea bunătății, cei mâhniți prin îndurarea lui, de suferințele ce i-au chinuit ani de zile, cei dornici de dreptate și de mângâere întăreau cu mărturisirea lor adevărul minunatelor istorisiri ce luau ființă în jurul lui Crist.

In curând granițele Iudeei au ajuns prea strimte pentru a cuprinde toată lumina și toată căldura ce se revărsa în suflete din adevărul împărtășit în predica depe munte.

Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema. Și de peste lume începură să alerge la Isus oameni setoși de încurajare și de cuvânt alinător. Sufletele zdruncinate de mustrări, trupuri schilodite de lovitura soartei, sau de lovitura răutății omenești, se îndreptau spre dânsul și vorbeau din cuvântul bun puterea dătătoare de vieață și încredere. Bucuria de a trăi subt soare.

Lumina ochilor lui blânzi risipea întunerecul din sufletul cuprins de noaptea suferinței. Vorba lui curată ca unda izvorului de munte simțeau cum curăță depe gândurile lor rugina patimei și a duhului rău. Și îl binecuvântau și îl preamăreau pe Isus. Fericită e mama, care a lăptat la sânu-i pe cel ce împarte bucurie și lumină!

Era însă unul, cărturar cunoscător al legilor lui Moise, cuvântător al tâlcurilor și meșter în prozodia stihuirilor. Indrepta pe David în psalmii lui și arăta greșalele învățăturilor lui Solomon. Osândea Cântarea cântărilor și răstălmăcea filosoficește purtarea lui Belsazar.

Era archiereul, carele se numea Caiafa. Doritor de a'și auzi

numele rostit cu laudă în Izrael, cutreerase toată Palestina, vorbind poporului după isprăvile sale din tinerețe, născocind fapte pe cari le-ar fi săvârșit el pentru binele celor mulți. Spunea cum i s'a arătat Daniile, îndemnându-l să se pună în fruntea poporului spre a'l îndruma spre Canaanul fericirei adevărate. Din Palestina trecu și la Roma, unde vorbi înaintea Chesarului, mulțumindu-i pentru îndurarea ce arătase urmașilor vechilor patriarchi, binecuvântând gândul care l-a îndemnat să lase neamului lui Izrael putința de a cutreera lumea romană cu negoațele lui.

Dar toate le făcea numai din dragostea de sine. Numai din dorul de a se vorbi despre dânsul ca despre un om mare. In vorbele lui nu era nici o căldură, nici un foc, pentrucă în sufletul lui nu era nimica din darul ceresc, care aduce lepădarea de sine și închinarea întregei vieți binelui comun. Și astfel nimenea nu punea preț pe cuvintele lui. Iar gloria după care râvnea își uitase de dânsul. Cuvântări cu citate din înțelepții Sionului, fraze măgulitoare pentru cei cari se întâmplau să'l asculte. Toate erau în zadar. Nazarineanul spunea o istorioară simplă cu zmochinul care nu face rod și nu era copil în Iudeea care să n'o știe povesti.

Ură de moarte se trezi în ființa lui împotriva lui Isus și a numelui bun, de care se bucura. Ciuda îl fierbea pe Caiafa. Acel copil de lemnar venea prea de jos și se ridicase prea sus pe scara mărirei omenești. Și-i umbrea pe atâția cari până eri se credeau neîntrecuți în cumințenie și putere. Pizma rodea sufletul lui Caiafa ca un vierme otrăvitor.

Poți să'i faci mulțimei ori-ce. Seamănă în mijlocul ei sămânța vrajbei, minți-o, spunându-i că drumul pierzaniei o va duce la liman. Coboară întunerecul peste dânsa, supune-o suferinței, și îndreptează batjocura spre dânsa. Ea va uita tot răul ce i l-ai făcut. Ba se vor găsi în mijlocul ei oameni pricepuți întru întortocherea frazelor, cari să spună că numai așa se poate înnălța omenirea. Se vor găsi destui, cari să-ți aducă chiar imnuri de slavă.

Să te înnalți însă din mijlocul acestei omeniri supuse patimilor, să începi a străluci prin puterea sufletului tău, să lași lumina gloriei să se încercuiască în nimb în jurul frunței tale, să lași mulțimea să înțeleagă că ești mai sus decât dânsa, — asta nu ți-o iartă.

Căci, dacă gloria vine la tine nechemată, sunt mii și milioane, cari o urmăresc cu sete, și n'o pot ajunge nici măcar după moarte.

Și gloria ce'l înconjura pe fiul Mariei era spin în ochii celor cari, crezându-se vulturi, s'au aruncat în văzduh, dar n'au putut să se înnalțe în tăria seninului, că au căzut ca niște nemernice orătănii de curte, ce gârâie, sau cotcodăesc în zorii

zilei, convinse că, fără de zgomotul lor, lumina n'ar fi în stare să se reverse peste lume. Şi pe lângă Caiafa archiereul era un şir întreg de leviţi, roşi de acelaş vierme al neputinţei şi al răutăţei, cari fierbeau de veninul urei împotriva lui Cristos.

Primirea triumfală a lui Cristos în Ierusalim, când mulţimea flutura vlăstări înverzite şi 'şi aşterneau hainele pe drumul pe unde avea să treacă modestul învăţător călare pe răbduriul măgăruş, i-a înfuriat pe toţi aceşti robi ai deşertăciunei. Ei s'au adunat în curtea lui Caiafa, ca să hotărască ce este de făcut pentru delăturarea lui Cristos. Levitul Osias luă cuvântul şi, după ce arătă meritele castei lui pentru fericirea neamului lui Israel, continuă:

— Nu este vorba de rătăcirile pe cari acest închipuit le propovăduește în popor. Dar pildele pe cari le dă el sunt primejdioase. El laudă pe Samaritenii cei lepădaţi de adevărata lege. El a intrat în casa Magdalenei cea cu rău nume. Stă de vorbă cu toţi necredincioşii, cu toţi cei cufundaţi în păcate, numindu-i fraţi. Floarea lui Israel, care străluceşte prin cunoaşterea legei Domnului este mai puţin preţuită decât zeciuitorul vameş!...

— Se abate mai ales la cei fără de învăţătură, îi fură cu vorba mincinoasă, făgăduindu-le bucuria vieţii de veci şi stăpânirea lumei acesteia, adăoga încruntatul Ahaz, ridicând ameninţător braţele.

— Să curăţim casa Domnului de învăţăceii lui. Să scăpăm Iudeea de rătăcire, încheie discuţia un cărturar, carele în marele sinedriu avea mare trecere.

Caiafa surâdea. Era atâta mulţumire, care se revărsa în sufletul lui prin cuvintele oratorilor. Va să zică mai erau mulţi cari, cunoscând legea, judecau ca şi dânsul că Nazarineanul este un mincinos.

Mândria lui jignită de succesele acestuia începu să prindă aripi. Dorul de înălţare începu să'i încălzească sângele. Da. I se va face acum dreptate. El căutase în poesii după felul poeţilor greci minunăţiile Răsăritului. Epopea lui închinată lui Samson putu să stea alături de opera lui Homer. Dar vorbirile lui din templu? Nu era ele după toate regulele filipicelor lui Demonsnes? Nu fusese el toată isteţimea cărturărească în orânduirea cuvintelor în perioade? Şi venise acest necunoscut să îl întunece cu măgulirea celor păcătoşi. Auzi! Şi cei din urmă ca şi cei dintâi! Atunci ce valoare mai are năzuinţa spre bine a celor cari au trăit numai în cuvântul legei?

De sigur, păcătoşii, încurajaţi pe calea răului, pot să'i aştearnă drumul cu flori.

Şi se bucura Caiafa, văzând că tinerii cărturari şi leviţii mărturiseau aceiaş duşmănoasă pornire împotriva lui Cristos.

Il vor ucide. Piedica astfel delăturată, nimica nu va mai împedica ridicarea lui în mijlocul lui Izrael.

Căci poporul nu poate trăi fără de eroi şi fără de idoli. Atunci când faptele mari nu ridică pe nici unul, poporul îşi crează el eroi şi idoli din netrebnici chiar, ridicând la valoare de virtute, fapte cari pe ori-ce om curat la sufet l-ar înjosi.

Delăturând pe idolul din Nazaret, altă faţă cărturărească mai cu trecere decât el, decât Caiafa, nu este. Căci el a muncit, după cum recunosc toţi. Amăditorul cu linguşirea adusă păcatului, a făcut ca opera reală a lui Caiafa să nu fie preţuită. Ei, acum ochii poporului se vor deschide. Mintea poporului nu poate să se închine la mai mulţi idoli deodată.

Când lemnarul va fi doborît, toată slava se va îndrepta spre vrednicul cunoscător al tablelor legei.

Şi au făcut sfat să-l prindă pe Isus şi să ceară dela proproconsulul roman moartea lui. Vina ce o avea să o impute înnaintea proconsulului împărăţiei romane, care respecta dreptul ca pe cel mai sfânt dintre lucruri, era că Isus vrea să strice legea iudaică. Adevărul era desigur altul, doar poate Pilat n'o să cerceteze să afle adevărul. Şi, dacă va încerca, vor găsi ei mărturii mincinoase destule. Cei răi sunt totdeauna mai numeroşi decât cei cari se închină binelui. Va sta Pilat să deslege taina ascunsă a adevărului? Dar de unde să cunoască el bunătatea lui Isus? Venea prea de jos ca să se ştie până la împărăţie tot binele pec are Nazarineanul îl făcuse. Iar alinarea durerilor Isus o adusese în lumea celor mici şi necunoscuţi. Şi mulţimea, mulţimea uită totul de dragul unui spectacol. Poporului acestuia amărât şi obidit, înjosit de mândria romană îi trebuia ceva, care să-l scuture din noaptea, în care căzuse. Nu spectacol care să cutremure. Oricine ar fi victima. Fie chiar acest Cristos, care a dat lumină orbilor şi va vindecat pe leproşi şi a ridicat din morţi pe Lazăr şi pe fata lui Iair.

S'au înşelat însă. Pilat le-a cerut dovezi despre vinovăţia lui Cristos. Legile romane nu îngăduiau să se judece la moarte un acuzat, fără a se aduce dovezi despre vinovăţia lui.

Povestea cu stricarea legii pe Pilat nu-l interesa. Romanii nu se amestecau în credinţa religioasă supuşilor lor. Când fariseii şi-au dat seama de asta, şi-au adus aminte că Isus spusese odată că este împărat peste o mare împărăţie a sufletului.

— Da, rosti Osias. El a spus că este regele Iudeilor. El vrea să fie rege în Iudeea, nesocotind puterea împăratului dela Roma.

Aceasta era în adevăr pentru Pilat o dovadă despre vinovăţia acelui acuzat. Cine este împoariva Cezarului vinovat este morţei.

Şi aşa a fost dus cel mai bun dintre oameni, judecat şi

răstignit pe cruce între tâlhari, în strigătele mulţimei nerecunoscătoare şi doritoare de privelişti cari s'o zguduie. . . .

Iar Caiafa vorbi în ziua acea poporului mulţumit de ceea ce văzuse. De astă dată era sigur de triumf. Şi vorbi mult. Şi vorbi cu glas tare, amestecând în predica sa pilde, după cum făcea fiul Mariei.

Aminti de strălucirea lui Solomon, de jalea lui David, când văzu triumful fără de vieaţă al lui Avesalom.

Se aştepta la oraţii furtunoase. Se aştepta ca mulţimea să-l ducă în triumf până acasă la dânsul. Să audă acelaş „Osana, bine este cuvântat cel ce apără legea Domnului!"

Dar mare'i fu amărăciunea, când, coborându-se în mulţime, nimenea nu alergă să'l îmbrăţişeze, nici unul dinrte ascultători nu rosti un cuvânt de laudă, ci unii mâncau nepăsători smochine, alţi'şi înnodau curelele sandalelor, alţii prindeau cu mişcări repezi muştele ce le sburau în faţă.

— Cum ţi-a părut predica mea, întrebă el pe bătrânul Izac ?

— Seacă ! Avea ceva din şuerul şerpilor ce se târăsc pe malul Mărei Moarte.

M-au obosit cuvintele sunătoare.

— Cum ? Tu eşti de-ai Nazarineanului răstignit ? Crezi şi tu întrânsul ?

— Nu l-am cunoscut, răspunse bătrânul Izac. Cunosc însă pe unul Ion, învăţăcel al lui. Acesta suie, inspirat de dascălul său : „La început era cuvîntul şi cuvîntul era Dumnezeu şi Dumnezeu era cuvîntul... Acesta era întru început la Dumnezeu, toate printr'ânsul s'au făcut şi fără de dânsul nimic nu s'a făcut ce s'a făcut"...

— Şi tu crezi în aceste cuvinte ?

— Şi eu şi veacurile după mine.

— In aceste vorbe este duhul celui ce a zidit lumea din nimica. E căldura dragostei. E roua care răcoreşte şi adapă florile din Ghetsimani, ploaia, care înnoeşte câmpurile arse de sete. Aici, ca şi în cuvintele celui pe care'l huleşti, e freamătul cedrilor Sionului, bunătatea cerului, e lumina lunei. Acest cuvânt va înnoi, va curăta, va înnălţa. Ceia ce a plăsmuit el tu nu vei putea să surpi. El lecuia, el alina,Tu otrăveşti, căci eşti ars de setea dragostei de tine. El era dragostea celor fără de nădejde. Ia priveşte spre locul căpăţânilor !...

Şi, întorcându-se cu ochii spre dealul, pe care se înnălţa crucea lui Cristos, Caiafa îl văzu pe el înconjurat de o lumină neînchipuit de dulce, iar braţele lui pironite pe cruce se întindeau par'că să cuprindă cu dragoste pământul întreg.

— Eu nu sunt de-ai lui. Dar am citit ce a scris Ion. Vedem veacurile împăraţi şi crai mărind numele lui. Tu ? Ca

toţi cari se iubesc numai pre sine, poţi să fii mulţumit c'ai biruit acum.

Dar nu uita că ai avut tovarăşi pe Iuda.

Şi Iuda va fi hula neamului omenesc !...

Şi, târându-şi toiagul, bătrânul recită din psalmul lui David : Inimă curată zideşte întru mine, Dumnezeule, şi Duh drept înnoeşte întru cele dinlăuntru ale mele". Şi se îndreptă gânditor spre casă.

I. U. SORICU

In memoria lui Lara
mort în etate de 15 ani

POETUL ŞI MUZA

MUZA

Poete, ce durere biet sufletu-ţi frământă ?
Vai! Lasă gândul morţii, ia lira ta şi cântă
Ca'n vremi de-odinioară, când plin de dulci iluzii
Iţi închinai iubirea şi-a tale versuri muzii,
Incununându-ţi fruntea cu mirt şi verde laur
Din Pindul cu văi mândre scăldate'n foc şi aur !
Eşti trist din nou acuma, mai trist ca niciodată.
Ţi-i sufletul o rană, iar geana'nlăcrimată...
Ce înger al durerii te-a duşmănit pe tine
De glasul strunei tale e bocet şi suspine!
Ce suferinţi amare te'nping la disperare,
Poete, uită totul şi dă-mi o sărutare !
O ! Ia deschide geamul şi uită-te afară
Să vezi cum liliacul miroase-a primăvară ;
In zori spre cer se'nalţă şi cântă-o ciocârlie
Şi cântecu-i trezeşte în inimi bucurie.
Priveşte, trandafirii se scutură de rouă
Şi crinii din grădină vestesc o lume nouă:
E har ceresc în codri şi câmpul tot e-o floare,
Doar tu eşti trist şi suferi! Amice, ce te doare?
Ţi-i silă de viaţă? Te roade vre-o-amintire?
Ori te-ameninţă, poate, vr'o grea nenorocire ?
Vorbeşte ! Nu'mi-ascunde nimic din toate cele,
Eu coborîi pe-o rază din sclipătul de stele
Să-ţi puiu balsam pe rană şi'n suflet poezie —
Povara vieţii tale uşoară ca să-ţi fie !
Ca serafimul morţii ce plânge pe morminte
Ti-i inima de tristă · iar lacrima ferbinte
Atâtea lucruri spune...

POETUL

Vai, muză, mult iubită,
Tu zâna mea divină,
Mi-i inima rănită
Şi de otravă plină,
Iar sufletul, ca pomul
Trăznit şi fără floare — —
O jucărie-i omul
Şi soarta-i schimbătoare!
Nimic, nimic nu poate
Să-mi mângâe fiinţa,
Pierdute-s acum toate:
Avânt, nădejdi, credinţa!
Vezi, mi-a 'nghiţit pământul
Copilul — strop din soare —
Cum smulge toamna vântul
Pe cea mai mândră floare...
Eu preţ nu puiu pe viaţă,
O muza mea, ştii bine.
Vai! Moartea cea de ghiaţă
Să fi venit la mine!

MUZA

Un zeu duşman, poete, te-a prigonit pe tine,
Zadarnic lupţi cu zeii... ce faci de-un timp nu-i bine...
Fii mândru ca-altă dată, senin ca însuşi cerul,
Şi moartea ca şi viaţa îşi au, să crezi, misterul:
Se naşte azi o floare, dar moare, poate, mâne
Din rădăcină smulsă de vânturi reci, păgâne.
Iţi înţeleg durerea dar nu şi desperarea —
Catarguri şi vintrele înghite mereu marea;
Talazului nu-i pasă în vecinica-i rotire
Că surpă stânci bătrâne ori mal de adăpostire
In luptă-i universul în luptă tot ce naşte
Şi-amar de cine 'n lume menirea nu-şi cunoaşte!
Dispar cetăţi, imperii şi munţii dispar încă.
Şi insule, şi râuri şi marea cea adâncă
Dispar, amice, toate în noapte, fără urmă
Căci moartea totul scurmă
Şi curge tot în lume ca clipele drumeţe
Cum curge vântul serii pe luciul apei creţe!
Răbdare dar şi muncă. Doar munca dă putere
Ce 'nalţă tristul suflet spre luminoase sfere
Pe unde radiază sublima poezie —
Iubirea ta, din leagăn, unica ta-avuţie!

Tu ai o fire tare ca diamantul însuşi,
Şi, cine nu e'n stare să-şi stăvilească plânsu-şi
Nu-i vrednic de iubire, ci, slab, nemernic este...
Cunosc, viaţa-ţi toată a fost ca o poveste
De lupte îndârjite, de încercări amare, —
Că doar virtutea parte de deziluzii are!
Dar nu-i nimic, vieaţa e sbucium şi e luptă
Şi nu se dă ostaşul chiar când e arma ruptă...

POETUL

Ce noapte 'ntunecoasă
Şi plină de tăcere,
Tu, zâna mea, mă lasă
Cu jalnica-mi durere!
Auzi la geamuri vântul
— Ca tristă picolină —
Cutreerând pământul
Tremurător suspină —
Şi'n glasu-i parcă plânge
Un glas din alte sfere
Ce inima 'mi-o frânge
De geme de durere
Ca pelicanul care
La ţărmul mării ţipă
Când cuibuşoru-i moare
Sub părinteasca-aripă.
E noapte. In odae
Dorm toţi, afar' de mine,
O muza mea bălae,
Cine-a sunat? Ah, cine?
E Lara poate! Iată
Il văd colea în faţă
Cum cheamă şi pe-al lui tată
Cu buzele-i de ghiaţă.
O, jale! o, durere!
O, tristă suferinţă!
Pământul nu mă cere
Şi ţipă-a mea fiinţă!

MUZA

Ce soartă crudă, tristă! Ce-amară nebunie!
Se stinge'n pâcla nopţii a minţii lui făclie,
Şi doar venii din ceruri să-l mângâi cu-a mea liră!
Cât mă iubea odată! Dispreţul lui mă miră!
De dânsul mi-e şi milă; el rană-adâncă poartă!

Când moare'n om speranța ființa 'ntreagă-i moartă:
Durerea-i ca veninul când se 'nfiltrează'n sânge...
Și tragică-i Niobe feciorii când își plânge!
E grație cerească eterna-i impietrire —
Iubirea părintească e ce-i mai sfânt în fire
Dar totuși! Din durere se naște poezia
Cum din acorduri triste se 'nchează armonia:
Mai jalnică e-a mării sinistră tânguire
Când vântul și furtuna 'nteţesc a ei undire;
Din fund frumoase perle la țărm atuncea scoate
Și ramuri de corale talazul rupe, poate
Când în vârtej năvalnic tot șuieră, se sbate
Cutreerând pustiul cu ape 'nspumate:
Așa-i și cu poeții — li-i scrisă suferința
Și cântă până-i cheamă în umbră-i neființa,
Dar cântecul rămâne, că-i strigăt al durerii
Și fecundează 'n inimi ca spicul primăverii...

POETUL

O, dulce poezie,
A dorului plămadă,
Tu arzi ca o făclie
Când noaptea stă să cadă;
In tine ușurare
Găsesc o clipă doară
Când sunt în disperare,
Când jalea mă 'nfioară.
M'a înfrățit cu tine
De mult, de mult destinul
Și 'n versuri de dor pline
Imi mai găsesc alinul.
Eu cânt, așa, 'n neștire
Să uit a mea durere —
Surâsu-ți de iubire
Mi-aduce mângâere:
Tu ești isvorul vieții
Pe-acest pământ de tină,
Și'n haina frumuseții
Și'n raze de lumină
Imbraci simțiri, gândire
Și orice năzuință —
Culegi din cer safire
Și'n inimi pui credință...

MUZA

O, doamne! Iși revine! Adesea o scântee
S'aprinde sub cenușă — un licăr să mai dee:
Și nu-i pierdut un suflet în care înflorește
Nu-i mort copacul care în maiu reînverzește
Eterna poezie — frumosul dar al vieții —
Răsare ghiocelul de cum dispar nămeții...
Ca phoenixul din basme poetul reînvie
Din propria-i cenușă — doar sfânta poezie
E flacăra cerească ce moarte 'n veci nu are —
Ea arde, ca lumina de candele, 'n altare!
Poeții! Solii-îngeri născuți pentru durere,
Ei suferă pentru-alții și cată mângâere
In cântec, în iubire și'n fericiri străine —
Ei nu știu ce e ura și luptă pentru bine:
Ei sunt ca marinarii ce'n vârfuri de catarge
O melodie cântă când valul luntrea sparge;
Și triști, ca elcovani, vârtejul greu de ape
Senini privesc când marea stă gata să-i îngroape.
Pe veci rămâne geniul stăpân pe timp și spațiu.
Râvnind la tot ce-i mare cu dor și cu nesațiu.
Dar, liniște! El doarme și-mi pare-așa de bine;
In somn vorbește parcă? Ce geamăt! Ce suspine!
Trudit îi este capul și tâmpla îi svâcnește
Și-un nume drag într'una în visu-i pomenește...
Ce mare-i suferința ce sufletu-i apasă.
Nici chiar când hodinește durerile nu-l lasă,
Se sbate'n somn și țipă ca vulturul ce moare
Purtând, în peptu-i sânger, săgeata-ucigătoare!
Vai! Nu credeam că'n lume dureri așa există!
Sărmana omenire! Ce soartă grea și tristă!
Dar, lumea-așa-i croită: să sufere, să plângă,
Cunosc fatalitatea cu roada ei nătângă!
De n'ar fi poezia cu dulcea-i armonie
Un cimitir de jale planeta-ar fi să fie:
Din cer culege versul și pe pământ îl cântă
Iar ritmul și cadența pe 'ndurerați încântă
Când gândul se înalță spre arcuri mari de stele
Ce-și tremură lumina ca brâuri de mărgele.
Dar... bate miezul nopții... s'a înmuiat și vântul...
In giulgiul nopții hoitul și 'ntinde-acum pământul
Pe când pe stradă plânge o tristă melodie —
Vr'un muncitor, pe semne, durerea lui pustie
Iși fredonează jalnic — bătut de sărăcie.
Acum, când dânsul doarme mă'ntorc din nou în stele,
In sânu-i picurându-i balsamurile mele!

POETUL

Ce vis frumos! Ce noapte
De pace-aducătoare !
Par'că-mi cântau în șoapte
Cântări innălțătoare
Cum cântă pe furtună
Talazul sur de mare
Cu vuet ce răsună
In scoicele de mare;
Trezit, mă simt mai bine
Și simt o viață nouă
Că înflorește 'n mine
Ca florile pe rouă.
O muză, numai ție
Un imn ți se cuvine
Căci pace, voioșie
Am dobândit prin tine,
Renasc! Ce fericire!
Durerea mea se svântă,
Și orice triluire
Mă farmecă, mă 'ncântă;
A versului magie
Din nou mă 'nseninează —
Speranța când re'nvie
Tot sufletul vibrează,
De-aceia, dulce zână,
Cu ochii de cicoare,
Fii veșnică-mi stăpână
De-avânt inspiratoare:
Din lacrima-aurorii
Dă-mi stropul mângâierii
Să uit pe-veci fiorii
Și sbuciumul durerii.

NUȘI TULLIU

RECENZII

Nicolaus Olahus (primul umanist de origină română) de *St. Bezdechi* (Edit. Ram. Aninoasa- Gorj).

Acest savant, trăitor prin prima jumătate a veacului al XVI-lea, arhiepiscop de Stridoniu, este înmormântat în catedrala Sfântului Nicolae din Tyrnavia.

D. prof. Ioan Lupaș l-a relevat, în mai multe conferințe și broșuri, iar d. prof. St. Bezdechi îl reia, și într'o minuțioasă și științifică monografie, ni-l redă în întreaga lui personalitate.

Eșit de la școala capitulară de la Oradea, prin maniere și calități excepționale este primit ca secretar de tânăra pereche regală, Ludovic și Maria, în Martie 1526.

După moartea regelui, la vestita bătălie de la Mohacs, rămâne și mai departe secretar al reginei-văduve, sora lui Carol Quintul, care devine vice-regină, numită de ilustrul rege-împărat, în țările de jos.

Aici, — la Bruxelles — Olahus își desăvârșește cultura umanistică, adică învață și elinește, intrând în corespondență cu toți savanții timpului său, în special cu Prințul umaniștilor de atunci Erasmus.

Corespondența dintre Nicolaus Olahus și Erasmus, are o valoare documentară importantă și ne arată calitățile de cultură și înaltă noblețe sufletească ale prelatului de origină română. Ajungând arhiepiscop și luând conducerea Bisericei catolice ungare, dă dovadă de mare înțelepciune în combaterea schismei protestante și scrie o întreagă serie de cărți bisericești și dă directive celebre, care i'au asigurat un rol unic, creându-i merite nemuritoare, ca conducător de suflete și de oameni. A adus în Ungaria pe Jesuiți.

„Meritele sale de om politic — scrie d. prof. Bezdechi — ca șef al bisericei, ca promotor al învățământului superior în Ungaria, le pot aprecia aceia cari din plin s"au bucurat de rodul strădaniei sale. Se știe că una din calitățile lui de căpetenie, în acele timpuri așa de nestatornice, când slugile își shimbau așa de des stăpânii, a fost credința și devotamentul neclintit.. Cu devotament și abnegație a slujit pe Regina Maria, cu neclintită credință a servit regelui Ferdinand și țării sale de adepțție.

„Ca șef al Bisericei a fost extrem de scrupulos în împlinirea aceia ce el socotea că este menirea lui (apărarea catolicismului), dar e caracteristic că unul din cele mai puternice imbolduri pentru împlinirea deplină a datoriei sale și a chipului cum înțelegea, i-a venit din lectura unui mare sfânt

oriental, ortodox aș zice, a lui Ioan gură de aur, al cărui tratat *despre preoție*, l-a influențat — se vede — profund. Ca și marele Patriarh din Constantinopol usnt încredințat că el tremura la gândul că măcar una din oile ce le păstorea, poate fi pierdută pentru dreapta credință, adică pentru catolicism".

Merite bisericești, școlare, scrierile sale au înrâurit profund viața maghiară.

A scris o carte *Hungaria*, unde vorbește și de lucrurile întâmplate în Muntenia și Moldova. Cartea aceasta, ca și una alta despre *Atila*, avea de țintă să-și facă țara cunoscută în Occident, dar în diverse pasagii din *Hungaria* nu uită originea sa românească și, ca baron al Imperiului, nu se lasă să nu-și stabilească o legătură de viță domnească cu Dăneștii sau Drăculeștii Munteni.

Mare strădanie pe d. profesor Bezdechi să-i găsească filiațiunea exactă, și cu o amendație, foarte subtilă îl trage din os domnesc, deși gurile rele contimporane afirmau că este de extracțiune populară. E o chestie care dă de furcă istoricilor și chiar autorul monografiei lui Olahus lasă încurcătura pe seama specialiștilor colegi.

Unul din capitolele cele mai interesante se referă la descrierea patimei, care era a timpului, a lui Niculae Olahul pentru a învăța grecește. A ajuns să facă și versuri, cum a făcut și încercări latinești, ca toți umaniștii și în genul lui Ovidiu și în metrica acestuia.

D. prof. Bezdechi ne traduce și mostre de aceste stihuri ticluite.

Cartea este scrisă, deși cu toate datele și documentele necesare, într'un stil curgător, convingător, și n'ar întrebuința un pejorativ, ci aducându-i o calificare proprie și foarte importantă aș afirma că se citește ca un roman..

Printre rânduri, însă, autorul cărței admirator al lui Lucian .i Anatole France, împrumută acestora fineți de stil, întorsături de frasă, profunzimi de vederi ca și de cugetări, cari sunt o plăcere a spiritului, în aceste timpuri de cras ignorantism și barbare literară.

S. R.

„Oameni și aspecte din Istoria Aromânilor" de ***Sterie Diamandi.***

D. Stere Diamandi, harnicul nostru compatriot, este de sigur o valoare scriitoricească incontestabilă. Printre tinerii aromâni este un fruntaș al condeiului. Bine documentat, în tot ce scrie, înzestrat cu spirit de analiză și putere de sinteză, opera d-sale iese din făgașul banalului și superficialității.

Prin nou scriere : *„Oameni și aspecte din istoria aromânilor"*, autorul este la al patrulea volum de rodnică activitate.

D. Diamandi, scriind : *oameni și aspecte*, umple un gol de mult simțit de iubitorii trecutului ramurei românești sud-balcanice. De câte ori, și pe bună dreptate, nu ni s'a imputat nouă — aromânilor — că nu am fost în stare să dăm măcar o icoană rezumativă a istoriei noastre politico-naționale și istorico-cultural-literară ! Recunoaștem seriozitatea observației : împrejurări vitrege, însă, grijile vieții cotidiene, n'au dat răgaz intelectualilor macedoneni să se afirme pe câmpul activității literare, în măsura potențialului, care, fără doar și poate, este incontestabil la noi, Aromânii, au fost, din când în când, fășii de lumină în bezna întunericului. Atât. Dela o vreme, însă, un început frumos de producțiuni literare, se desinează pe tărâmul spiritual : Stere Diamandi se remarcă printre oficianți la altarul trecutului. *In oameni și aspecte din Istoria Aromânilor*, cititorul va găsi ample informațiuni atât despre literatura populară cât și despre poezia cultă aromânească. De sigur, tabloul, nu este complect ; nici nu putea fi altfel. Ca să dai un istoric complect al literaturii aromâne, îți trebuiesc câte-va volume, în cari să se analizeze producțiunea literară, în întregul ei. D. Diamandi ne dă un aspect, dar un aspect bine prins. Greșeli ? Aprecieri ? Vor fi, de sigur, dar ce scriere este invulnerabilă ! Esențialul este că autorul ne dă o operă de sinteză generală — ceeace interesează, în primul loc.

Pe lângă o schițare *de ansamblu*, a producției culte și populare — în poezie — d. Diamandi ne dă și câteva porterte din galeria marilor noștri înaintași spirituali cum ar fi : nemuritorul mitropolit Andrei Șaguna, descendent al unei strălucite generații din vestitul oraș *Moscopole*, precum și o frumoasă caracterizare a acestui geniu fără pereche în ierarhia figurilor eclesiastice ; ne descrie pe acel vajnic luptător și strălucit talent al Pindului, pe ilustrul Coletti, din comuna Săracu, bărbat fără seamăn, care a jucat un rol de mâna întâia în lupta pentru libertatea și restaurarea statului modern al Greciei... Citiți această splendidă monografie, scrisă cu un suflu cald, de autentic lirism mediteranian, și veți avea imaginea talentului d-lui Diamandi ; citiți despre eroicul Caciandoni, acel conducător revoluționar, care a fost fala trecutului glorios și sbuciumat al luptelor creștine împotriva semilunii acaparatoare și asupritoare ! In acest aromân erau concentrate nădejdile mișcării elene !

Un portret cu umbre și lumini ne schițează autorul, vorbind despre acel *erou și geniu*, Margarit, care a fost marele conducător al chestiunii macedonene, mai bine de un sfert de veac, luptând leonin împotriva tuturor propagandelor dușmane și isbutind să întemeeze peste 100 de școli, din cari au ieșit toți intelectualii macedoneni, astăzi profesori universitari, membri ai Academiei — unii — profesori secundari, arhitecți, ingineri, avocați, scriitori, medici, artiști, farmaciști, elite a spiritualității macedo-române...

N. T.

Un scriitor italian despre Aromânii din Albania.

A apărut de curând, în Septembrie 1939, la Torino, o carte despre Albania. E scrisă de tânărul scriitor Indro Montanelli și poartă titlul: „Albania, una e mille".

Indro Montanelli, fost luptător în Africa italiană, a fost trimis anul trecut într'o misiune de studii. După câteva luni de cercetări, a înainta, după cum mărturisește în introducere un raport forurilor competente. Cartea de față nu este decât desvoltarea și stilizarea acelui raport. Constitue deci o viziune quasi-oficială a problemei. Cercetând studiul lui Montanelli ne dăm bine seama că el a pătruns într'adevăr chestiunea. Spre deosebire de mulți alții care au rămas la suprafață, Montanelli a cercetat problema în adâncime — așa precum este, nu precum pare.

Dar, spre deosebire de alți cercetători d. Montanelli a mai văzut ceva în Albania: a văzut că există acolo o populație românească, deci latină, pentru care are atâtea cuvinte bune.

Dar, să dăm cuvântul lui Montanelli.

In Albania de Sud, Montanelli găsește zone unde se simte influența grecească, pe care o examinează în toate aspectele ei. Tot aci însă autorul italian găsește, ca o contrapondere binefăcătoarea înrâurire a elementului românesc. „*Vorbeam de influența grecească*, scrie Montanelli, *dar mai există o altă influență în această zonă, până la Corița ale cărei binefaceri se simt: este influența aromânească, deci latină care, cu darurile ei de echilibru, de muncă metodică, de strânsă legătură cu pământul, contrabalansează tendințele de dezagregare, centrifuge și speculative ale grecilor. Elementul aromânesc a fost, în general, neglijat de cei care au scris despre Albania. Asupra sa a atras cu bună dreptate atenția Baldani în opera sa clasică* — Albania — *care rămâne studiul cel mai complet și cel mai obiectiv ce s'a scris în toate limbile asupra acestei chestiuni*".

Iar mai departe:

„Aci în Albania, aromânii aceștia constitue o minoritate, pașnică și muncitoare care ia parte din plin în viața țării. Dar această minoritate nu este decât o frântură a unei unități etnice de opt sute mii suflete care, în Pind și în zonele vecine alcătuesc un nucleu compact împotriva căruia în zadar s'a opintit sforțarea de desnaționalizare a grecilor cu sisteme asupra cărora mai bine să păstrăm tăcere.

Aci este o populație românească, o rămășiță din Marea Valahie, pură ca rasă iar din punct de vedere cultural cu zece stânjeni deasupra metecilor care îi înconjoară. Aceasta s'a opus dominației turcești, cu risipă de sânge și a rămas independentă. Populație românească. deci Români, având

deci prinsă în conștiință noțiunea de Dreptate și de Stat, precum și dragostea încăpățânată pentru pământ și muncă. Că sunt și că se simt români aceasta au declarat-o ei înș și în 1917 în proclamație cu care au primit soldații italieni care au ocupat pe atunci acel ținut și au confirmat-o prin apelul către Antantă.

Astăzi acești aromâni trăesc răspândiți, dar aceasta este numai o răspândire geografică și externă. De fapt ei rămân compacți și legați adânc de limba și obiceiuril elor".

Mai departe Montanelli subliniază tendința de imigrație spre Albania a românilor din Epir, Macedonia și Jugoslavia.

Cuvintele autorului italian pe cât de adevărate, sunt pătrunse de o căldură într'adevăr latină. Mijește acolo în cartea lui Montanelli o fermă voință romană de a lua sub scutul Romei, păstrându-i neatinsă limba și conștiința românească, a elementului românesc din Albania.

Ni se întinde o mână frățească pe care noi o strângem cu aceiaș căldură.

DIMITRIE PASCU

DOCTORUL PETRE TOPA

Ministerul sănătăței are la conducere pe lângă personalitatea Domnului Prof. Dr. N. Hortolomei și pe compatriotul nostru ministru subsecretar de stat Dr. Petre Topa, chirurg emerit a cărui activitate chirurgicală ca director și șef al Spitalului Casei asigurărilor sociale este de mult cunoscută și unanim apreciată.

Dotat cu o energie rară și spirit realizator, domnia sa a înțeles imediat ce a venit în fruntea ministerului să se preocupe de toate laturile ce interesează marea problemă a sănătăței publice în țara noastră.

Recentul proect de lege pentru ocrotirea mamei și a copilului la care a contribuit cu multă competință, vine prin măsurile ce conține să ducă la ridicarea nației noastre și la ocrotirea capitolului om, încurajând natalitatea, ocrotind mamele, în timpul gravidității, luându-se măsuri de medicină preventivă menite să ducă la stăvilirea înspăimântătoarei mortalități infantile din țara noastră. Această măsură va ridica neamul din punct de vedere biologic mărindu-i puterea de rezistență.

Vechiu luptător naționalist și profund cunoscător al problemelor ce interesează corpul medical, a activat în cadrele asociației medicilor și apoi mai târziu în comitetul Colegiului medicilor în calitate de vice președinte. Doctorul Topa nu este un răsfățat al hazardului ci a urcat treptele ierarhiei sociale prin muncă și corectitudine încurajând la rândul său elementele muncitoare cu pregătire profesională.

La Societatea de cultură macedo-română al cărui președinte este, desfășoară o activitate de promovare și salvgardare a elementelor noastre din Peninsula balcanică și din Cadrilater cău-

tând să le ridice standardul de viață și îndemnându-i să fie cetățeni leali și buni ai țărei mume.

Putem să fim mândri că la conducerea departamentului sănătăței stă de strajă ca păzitor al sănătăței publice un medic cunoscător al problemelor medicale atât în domeniul medicinei curative cât și în acela al medicinei preventive căruia țara așteaptă încă multe și prețioase realizări în domeniul medicinei sociale și igiena rasei.

G. N.

* * *

Doctorul Petre Topa este un fanatic al rasei noastre. De la începutul activității sale politice, l-a atras marea personalitate a d-lui prof. N. Iorga. Pe căile unui naționalism sănătos și constructiv, a servit, ca puțini alții, nu numai pe compatrioții săi, ci și cauza colegilor săi și sănătatea morală a țării.

Activ și foarte priceput vice-președinte al Camerei, sub guvernul d-lui Iorga, a adus mari servicii pensionarilor și corpului didactic macedo-român. Au fost, în conducerea școlilor și bisericilor române din Turcia și apoi din statele balcanice. conducători arbitrari și abusivi, cari confundau bugetul ce li se încredința pentru bieții învățători, profesori sau preoți, de multe ori cu propria lor pungă. Nu existau state, rețineri la pensie, etc., — pentru a se putea face abusuri. Schimbând legea pensiilor, doctorul Topa a permis la sute de apostoli bătrâni, să nu rămâie, la bătrânețe pe drumuri.

A ajutat și operat sute de macedo-români, nu numai gratuit, dar dând și din punga-i proprie.

La Societatea de cultură macedo-română, ca președinte de peste șase ani, într'un moment crucial, a salvat-o de la o prăbușire, pe care i-o pregătiau unii dușmani ai neamului, dându-i prestigiu. reformându-i statutele și amplificându-i raza de acțiune în toate domeniile culturale.

Chirurg de primul rang, profesionist fără pereche, dis de dimineață la sala de operații ; neobosit, la asigurările sociale, pentru eugenia rasei. pe care o slujește ca nimeni altul, această activitate fără preget nu-l împiedecă să desfășoare o muncă spornică și, în domeniul cultural și politic.

Personalitate dinamică, meritele de samă ale profesionistului îl ajută, să promoveze progresul și să-și imprime luminoasa-i individualitate în toate instituțiile pe cari le conduce.

Ministrul Dr. Petre Topa este, ceia ce spun Englezii, într'o lapidară frază, The right man in the right place ; potrivit la locul care trebue, la postul de sacrificiu și de onoare.

DIMANDAREA

Redactor-responsabil : ION GHIȚEA

ERATĂ

In poezia *Dit Xeane* din numărul precedent, de d-nul Tulliu, s'a făcut o greșală de tipar ; s'a tipărit *Gărgăune* în loc de *Gărăgune.*